

PALEOLITICUL SUPERIOR DE LA POIANA CIREȘULUI (PIATRA-NEAMȚ). NOI REZULTATE, INTEPRETĂRI ȘI PERSPECTIVE

Marin Cârciumaru, Mircea Anghelinu, Géraldine Lucas, Loredana Niță,
Leif Steguweit, Monica Mărgărit, Laure Fontana,
Alexis Brugère, Valentin Dumitrașcu, Ullrich Hambach,
Marian Cosac, Ovidiu Cârstina, Florin Dumitru

THE UPPER PALEOLITHIC FROM POIANA CIREȘULUI (PIATRA-NEAMȚ). NEW RESULTS, INTERPRETATIONS AND PERSPECTIVES

Abstract

The Poiana Cireșului Upper Paleolithic site is located on the erosion level cut into the flysch strata, roughly equivalent in altitude to the middle (45 m) Bistrița's terrace, on the right shore of the river, 4 km N-W from the city of Piatra-Neamț (North-Eastern Romania). The systematic excavations are currently carried out by an international Romanian, German and French team.

The paper focuses on the recent results obtained during the last stage of research (1998-2005) campaigns. The site displays one Neolithic layer and four documented paleolithic stages of occupation, already systematically uncovered during the last seven years. At least two more archaeological horizons lay below the last excavated one, as shown by the recent drills.

The thin Neolithic layer stands in some poorly preserved pottery remains and a few scattered lithic tools, and it apparently belongs to Criș archaeological culture.

The Paleolithic human presence is much more consistent. Except the very thin Tardiglacial Epigravettian layer, partially disturbed by the late Neolithic activity, three other horizons were identified: a rich Epigravettian layer, resulted from at least three occupational episodes (Epigravettian II) and two Gravettian layers (Gravettian I and II).

The paper stresses the richness of the archaeological record in the Epigravettian and Gravettian II layer. In this respect, the technological analysis of the stone and bone/antler/ivory industry is presented, together with a brief description of the stratigraphical evidences. The excellent state of preservation of the organic material, together with the richly documented human activity and the long geological sequence point to the central importance Poiana Cireșului holds, both for the understanding of the long-term Paleolithic cultural dynamics in this area and for the short-term behavioral variability.

Keywords: Bistrița Valley, Upper Palaeolithic, gravettian, epigravettian

Cuvinte-cheie: Valea Bistriței, paleolitic superior, gravettian, epigravettian

1. LOCALIZARE ȘI SCURT ISTORIC AL CERCETĂRILOR

Situl paleolitic de la Poiana Cireșului se află plasat la aproximativ 4 km de Piatra Neamț, pe malul drept al Bistriței, la poalele masivului Cernegura, și în preajma confluenței râului cu pârâul Doamna. Situl este amplasat pe un nivel de eroziune sculptat de Bistrița în substratul de fliș,

echivalent al terasei de 45 m a râului (coordonate GPS: 46°55'919" lat. N, 26°19'644" long. E). Altitudinea absolută variază între 395 și 405 m, din cauza suprafeței vălurite, rezultat al eroziunii și acumulării diferențiate, dar și al modificărilor antropice survenite în timpurile istorice.

Primele cercetări în acest sit s-au realizat în anul 1963, de către C. Scorpan (Scorpan, 1976). O a doua campanie de cercetări are loc

în anul 1968, sub conducerea lui V. Căpitanu (Căpitanu, 1969), iar în anul 1989, M. Bitiri și R. Dobrescu deschid o nouă secțiune, ale cărei rezultate, deși nepublicate, au fost puse cu amabilitate la dispoziția echipei noastre de către responsabilii cercetării, cărora dorim să le mulțumim și pe această cale. Observațiile stratigrafice, ca și interpretările culturale realizate variază. C. Scorpan, care realizează un sondaj cu suprafața de 15 mp și adâncimea maximă de 1,40 m, identifică patru orizonturi geologice și un singur nivel cultural, atribuit "Aurignacianului superior răsăritean" (Gravetian); V. Căpitanu raportează cinci unități geologice și trei niveluri culturale, toate gravetiene, adâncimea sondajelor sale atingând 1,50 m. Semnificativ, toți autorii menționați sunt unanimi în a afirma caracterul gravetian al industriei litice din toate niveluri culturale de la Poiana Cireșului.

Începând cu anul 1998 și până în prezent, situl este cercetat de către o echipă internațională, care reunește specialiști în diverse domenii interdisciplinare. Așa cum va reieși în continuare, rezultatele recent obținute sunt de natură să pună într-o lumină nouă realitățile arheologice de la Poiana Cireșului, fapt datorat atât inovațiilor metodologice, cât și sporului de informație empirică. Deși, în raport cu proiectul de cercetare imaginat de colectivul nostru, rezultatele actuale se află încă într-un stadiu preliminar, ele sunt, credem, mai mult decât suficiente pentru a evidenția potențialul deosebit pe care situl de la Poiana Cireșului îl manifestă pentru înțelegerea dinamicii culturale paleolitice de pe Valea Bistriței și, în plan mai larg, din această zonă a României. Totodată, proiectul de cercetare configurat aici de colectivul nostru urmărește explicit și elaborarea unui *model cuprinzător și elastic de cercetare arheologică*, capabil să surprindă mai bine realitățile economice, sociale și culturale paleolitice.

2. PRINCIPIILE METODOLOGICE ȘI STRATEGIA DE CERCETARE. ANALIZE PLURIDISCIPLINARE

Deosebita concentrare de material arheologic (material litic și osteologic, vetre) și condițiile de conservare excelente oferite de acest sit s-au impus în mod evident colectivului

nostru în urma sondajului restrâns (4 mp) realizat în anul 1998. În consecință, în campaniile ce au urmat, cercetarea întreprinsă de colectivul nostru a căutat să-și adapteze sistemul de săpătură și înregistrare acestor realități, care sugerau posibilitatea atingerii unor obiective paleoetnografice, dar evidențiau și dificultatea deosebită pe care revenirea succesive de tip „palimpsest” o indicau.

Obiectivul major urmărit de noi l-a reprezentat dezvelirea *planimetrică* a diferitelor soluri de locuire și controlul permanent al relațiilor spațiale dintre artefacte și structurile de locuire. Orientarea și dimensiunea suprafețelor cercetate a depins, însă, și de factori obiectivi, mai greu de controlat de către noi: regimul de proprietate, grosimea depozitului geologic, microtopografia poienii, dimensiunea finanțării etc. Cum deschiderea unei unice suprafețe mari a fost constant împiedicată de toți acești factori, am încercat respectarea obiectivului nostru prin deschiderea repetată a unor suprafețe mai mici (în medie 9 mp), dar adiacente și despărțite de martori stratigrafici înguști (30 cm). Acest sistem, deși imperfect, permite, totuși, în condiții mulțumitoare, controlarea relațiilor stratigrafice, atât în plan vertical, cât și în plan orizontal. Lipsa perturbărilor stratigrafice majore în nivelurile culturale și omogenitatea relativă a situației stratigrafice garantează în principiu valabilitatea corelațiilor dintre diversele secțiuni, mai ales că, pentru toate suprafețele, s-a utilizat un sistem unitar de înregistrare. Acesta combină un punct 0 unic (398 m alt. absolută, deasupra oricărui punct cu potențial arheologic din poiană), cu un caroiaj temporar fixat în fiecare campanie la 1 m față de punctul 0 și în raport cu care se realizează înregistrarea individuală, în trei dimensiuni, a artefactelor și structurilor. Toate secțiunile au fost subîmpărțite în carouri cu latura de 1 m.

Tehnica de săpătură a fost adaptată și ea realităților impuse de sit. Decaparea nivelurilor culturale se realizează în niveluri minimale (cca 2 cm), impuse de densitatea și dimensiunea materialului arheologic. Structurile *evidente* (de obicei, vetre) sunt dezvelite individual și înregistrate ca atare, prin corelarea fișelor de înregistrare ale diverselor carouri. Structurile *latente*, vizibile doar în negativ, rămân

misiunea procesării informatice a datelor privind distribuția artefactelor. Înregistrarea se realizează cu ajutorul fișelor tip, prin desen la scară pe hârtie milimetrică în culori de cod și prin fotografii digitale ale contextelor mai semnificative. Sistemul de înregistrare permite ușor organizarea și administrarea unei baze de date, ca și reconstituirea în trei dimensiuni a relațiilor spațiale.

Cum săpătura urmărește recuperarea integrală a materialului arheologic, întreg volumul de sediment este trecut prin sită. Inaccesibilitatea surselor de apă a făcut imposibilă până acum utilizarea jetului de apă sau a bazinelor, cu atât mai puțin a flotării, dar, sperăm, această situație va putea fi remediată în viitorul apropiat.

Conservarea voluminosului material osteologic, mai sensibil la variațiile de temperatură și umiditate, se realizează pe loc (spălare, uscare, tratare cu nitrolac, marcarea etc.), sub supravegherea arheozoologului și a specialistului în tehnologia materialelor dure de origine animală, care decide modul de tratare a fiecărui fragment, fie pentru a conserva conexiunile anatomice, fie pentru a proteja suprafața obiectelor de os, corn sau fildeș cu urme de prelucrare, în vederea analizelor ulterioare de laborator.

În ciuda ritmului lent impus de acest sistem de săpătură și înregistrare, el asigură condițiile pentru recuperarea cuprinzătoare a informației conservate arheologic, la rândul său centrală pentru înțelegerea aspectelor legate de comportamentul vânătorilor paleolitici care au ocupat situl în repetate rânduri.

O importanță deosebită a fost acordată cercetării pluridisciplinare a depozitului geologic și a ansamblurilor de artefacte, singura în măsură să pună corespunzător în valoare informația arheologică conservată în sit. Astfel, din întreg depozitul de la Poiana Cireșului au fost recuperate eşantioane pentru analizele de polen și sedimentologice. Acestea din urmă vizează nu numai stabilirea conținutului și evoluției depozitului din punct de vedere pedologic și paleoclimatic (granulometrie, conținut chimic, susceptibilitate magnetică etc.), ci și înțelegerea proceselor de formare a unor orizonturi arheologice (microsedimentologie). Peste 40 de eşantioane de cărbune și os ars au

fost recuperate în vederea datărilor AMS. Depozitul de la Poiana Cireșului face și obiectul unor proiecte internaționale de datări prin arheomagnetism și termoluminescență a depozitelor loessice. Aceste analize se adaugă studiilor tafonomice și arheozoologice ale ansamblului faunistic, completate, în perspectivă, de studiul micromamiferelor. Colectivul nostru evaluează serios și posibilitatea unei ameliorări a tehnicii de săpătură și înregistrare prin introducerea experimentală a sistemului de înregistrare cu ajutorul unei stații totale GPS.

În total, între 1998-2005, 6 secțiuni și 4 sondaje mici (1 mp) au fost realizate, însumând o suprafață totală de 55 mp. Acestea li se adaugă 16 sondaje (8 cm în diametru) cu carotiera mecanică (Fig. 1), efectuate în campania 2005, menite a verifica extinderea sitului și adâncimea depozitului dincolo de limitele impuse la care s-a oprit săpătura în anii anteriori. Ansamblul rezultatelor săpăturilor și analizelor efectuate până în acest moment este prezentat în continuare.

3. EXTENSIUNEA AȘEZĂRII

Întrucât spațiul poienii este masiv afectat de eroziune și, foarte probabil, de intervenția umană în timpuri istorice, cercetarea prin săpătură sistematică s-a concentrat între 1998-2005, ca și în cazul predecesorilor, în zona nordică, aparent neafectată - sau puțin afectată - de toate aceste procese. Câteva sondaje care au încercat să delimiteze extensiunea așezării au rămas fără rezultate semnificative. Până în anul 2005, concentrarea de material paleolitic identificată de noi se rezumă, așadar, la pintelul terasiform rămas intact în sectorul nordic al poienii.

Cele 16 sondaje cu carotiera efectuate în campania 2005 au nuanțat presupunerile noastre. Ele nu numai că au confirmat densitatea deosebită de locuire a perimetrului nordic, dar au demonstrat și extensiunea parțială a unor niveluri de locuire în afara acestuia, către sud și est, în zona cultivată astăzi cu porumb. În fapt, este cert că lucrările agricole au distrus și au facilitat eroziunea orizonturilor superioare, fapt demonstrat de apariția constantă a materialului litic paleolitic la suprafață.

Sondajele cu carotiera ne-au prilejuit, însă, și alte surprize. Astfel, în același perimetru nordic (sondajele 1 și 12), au fost surprinse cel puțin alte *două niveluri culturale* (mici așchii de menilit, fragmente de cărbune), aflate la o adâncime medie de 5,30 m, respectiv 5,40 m. În plus, rezultatele sondajului 16, plasat la 16 m S de sondajul 1, a dus la recuperarea unui fragment bine conservat de os (5,95 m) și a unei așchii de gresie (6,80 m). Întrucât partea inferioară a depozitului din această zonă este inundată de pânza de apă freatică, iar partea superioară este afectată de lucrările agricole, corelarea acestor descoperiri cu cele două niveluri inedite este prezumtivă. Ele ar putea indica în egală măsură existența unor niveluri încă și mai vechi. Săpăturile viitoare vor clarifica, fără îndoială, această problemă, însă, chiar și în absența altor confirmări, informațiile de care dispunem sunt suficiente pentru a afirma că secvența culturală de la Poiana Cireșului este, foarte probabil, *cea mai lungă și mai complexă secvență de ocupație paleolitică de pe Valea Bistriței*.

Așadar, perimetrul estimat al așezării paleolitice de la Poiana Cireșului depășește foarte probabil 400 mp, chiar dacă densitatea sau continuitatea nivelelor arheologice variază. Mai mult de jumătate din această suprafață este, în continuare, disponibilă pentru continuarea cercetărilor, fără a lua în calcul posibilitatea redeschiderii săpăturilor mai vechi, care nu au atins orizonturile arheologice mai profunde. În această ultimă privință, punctul Poiana Cireșului conservă urmele a minim șase episoade de ocupație paleolitice, dintre care cel puțin două nu au fost încă cercetate prin săpătură.

4. SECVENȚA GEOLOGICĂ ȘI GEOCRONOLOGIA DEPOZITULUI

Campania 2005 a adus informații noi și cu privire la grosimea și conținutul depozitului geologic conservat aici. O primă concluzie care s-a impus a fost lungimea variabilă a secvenței geologice, dar și lipsa de corespondență între grosimea depozitului și peisajul actual al poienii, fapt datorat în mai mare măsură eroziunii și activității umane decât acumulării diferențiate (Fig. 2). Așa cum arată sondajele

1, 12 și 16, grosimea depozitului poate atinge și chiar depăși 7 m.

Secvența sedimentară pleistocenă de la Poiana Cireșului este nu numai considerabil mai lungă decât majoritatea celor cunoscute pe Valea Bistriței, dar înregistrează totodată și episoade climatice deloc sau ambiguu identificate până acum¹. Acest fapt este cu deosebire semnificativ, mai ales dacă se ține seama că aceste episoade sunt semnalate la baza coloanei stratigrafice și indică, prin urmare, vechimea lor în raport cu secvența-tip propusă de colectivul condus de C.S. Nicolăescu-Plopșor (Plopșor *et al.*, 1966).

Partea superioară a depozitului – cea identificată prin intermediul săpăturilor sistematice, până la adâncimea medie de 3,50 m – cuprinde șapte unități stratigrafice, care se disting în general bine, în majoritatea profilelor: **(1)** orizontul de acumulare de humus, altfel spus orizontul A al solului actual, cu structură grăunțoasă și lipsit de compactitate; **(2)** orizont gălbui, loessoid, compact, care stă la baza solului actual A; **(3)** depozit lutos, compact, de culoare mai deschisă față de stratul subiacent; el poate reprezenta un orizont de tranziție între orizontul B și orizontul A al solului actual; în accepțiune pedologică, el poate fi notat cu A' sau AB; **(4)** orizont puternic argilos, cu bogate depuneri ferimanganice, structură glomerulară și desprinderi prismatice; el ar putea reprezenta orizontul B al solului actual (suprapus probabil de o serie de orizonturi fosile); **(5)** este un orizont de tranziție spre stratul **(4)**; contactul său cu stratul **(6)** este foarte net, punând în evidență o posibilă discontinuitate sedimentologică; aspectul său este lutos, mai puțin compact; **(6)** depozit loessoid-lutos, cu scurgeri de carbonat de calciu permanente, ceea ce îi conferă o structură pseudo-miceliană; vetrele din cadrul său îi modifică pe alocuri compoziția și faciesul; ar putea reprezenta orizontul C al solului actual; **(7)** depozit nisipos cu pigmentații

¹ Singurele excepții demne de menționat sunt Lespezi, Buda și Podiș, însă trebuie precizat că cel puțin depozitul de la Lespezi este rezultatul unui puternic aport coluvial, ceea ce nu s-a demonstrat, deocamdată, la Poiana Cireșului. În plus, episoadele sedimentare sesizate în partea inferioară a depozitului de la Poiana Cireșului sugerează o secvență sedimentară mai complexă decât cea semnalată la Buda sau Podiș, unde partea inferioară este foarte omogenă (Păunescu, 1998).

ferimanganice și slabe acumulări de carbonat de calciu în partea superioară, unde componenta lutoasă este mai bogată; textura este în general prăfoasă și oarecum compactă în partea inferioară. Orizonturile de tranziție (3) și (5) nu se disting întotdeauna cu claritate dar, chiar și în absența lor, poate fi remarcată similitudinea dintre partea superioară a depozitului loessoid-lutos de la Poiana Cireșului (Fig. 3) și cea raportată pentru alte situri paleolitice de pe terasele mijlocii ale Bistriței (Păunescu, 1998). Perturbările stratigrafice nu lipsesc (pene de gheață, gropi de origine antropică, crotovine etc.), dar ansamblul pachetului sedimentar pare a fi relativ bine conservat, fără urme vizibile de geliflucție. Analizele sedimentologice vor evalua corespunzător continuitatea sedimentară a acestor depuneri.

Partea inferioară a depozitului, explorată prin sondaje în 2005, a demonstrat grosimea considerabilă a depozitului loessoid (7), care continuă până la adâncimea de 5, 30 m, dar și succesiunea a cel puțin două soluri incipiente (gleiuri de tundră)², identificate la 5,40 m, respectiv 6,25 m (conform sondajelor 1 și 12). Aceste fine episoade de humificare, absente până acum din profilele siturilor de pe Valea Bistriței, sunt cu atât mai semnificative în perspectiva datării de 26.000 B.P. obținută pentru nivelul gravetian inferior, care le indică vechimea.

În absența unei serii coerente de datări radiocarbon și în așteptarea analizelor sedimentologice și palinologice, interpretarea geocronologică a depozitului de la Poiana Cireșului rămâne prezumtivă. Ea se poate realiza, deocamdată, doar pe baza similitudinilor cu depozitele de pe Valea Bistriței deja date. Partea superioară a depozitului (1) aparține Holocenului, în timp ce orizonturile (2) și (3) s-au depus foarte probabil în Tardiglaciuar; depozitul brun roșcat (4) poate fi interpretat fie ca un orizont B al unui sol fosil erodat, fie poate fi atribuit unei succesiuni comprimate de soluri

fosile, de care ar putea aparține și orizontul de tranziție (5); este semnificativ că analizele palinologice ale orizontului (4), efectuate în așezările de la Dârțu și Bistricioara, indică un peisaj riguros, ceea ce întărește ipoteza că acest orizont s-a depus în timpul unei succesiuni de oscilații climatice diferite, eroziunea ulterioară fiind responsabilă de caracterul său aparent unitar. Pătura loessică - orizonturile (6) și (7) - poate fi fără îndoială atribuită Pleniglaciuarului superior, respectiv perioadei riguroase care succede, în România, complexului interstadial Ohaba. Este important de menționat că această perioadă de degradare climatică, ce corespunde acumulării masive de loess, este jalonată în cuprinsul Europei, de mai multe oscilații climatice mai calde, cum este, în România, oscilația climatică Herculane I (cca 23.000 BP), sau, mai târziu, complexul Laugerie-Lascaux (Românești-Herculane II, cca. 17.000 BP). Deși aceste episoade nu se recomandă la Poiana Cireșului printr-o semnătură vizibilă în plan stratigrafic, ele ar putea fi surprinse de analizele micro-sedimentologice, chimice și palinologice în curs. În ceea ce privește episoadele de gleizare surprinse în partea inferioară a depozitului, ele pot fi prezumtiv atribuite părții finale a complexului interstadial Ohaba și, implicit, unei vârste între 28.000-30.000 BP. Desigur, această ipoteză, ca și majoritatea interpretărilor de mai sus, care presupun *continuitatea sedimentară și identitatea* dintre profilele de la Poiana Cireșului și celelalte depozite de pe terasa mijlocie a Bistriței, necesită o serie coerentă de confirmări radiocarbon. Singura concluzie pe care o putem avansa în acest stadiu se rezumă la afirmația că depozitul de la Poiana Cireșului acoperă un interval cronologic lung, cuprins între 30.000 BP și Holocen (Fig. 4). Toate locuirile semnalate aici aparțin convențional Pleniglaciuarului superior, cu excepția locuirii epigravetiene din depozitul loessoid compact (2), de vârstă tardiglaciuară. Această încadrare nu exclude posibilitatea ca ele să coincidă unor etape scurte de ameliorare climatică, dar această corelație așteaptă confirmări.

² Sondajul 16, efectuat în zona sud-estică, necercetată, a oferit rezultate care necesită aprofundare: pe lângă perturbările evidente în partea sa superioară, depozitul din această zonă a permis identificarea mai multor episoade gleice, a căror corelare prezumtivă cu cele din sondajele 1 și 12 ar ridica la 4 numărul total și ar extinde în timp vârsta depozitului. Cu toate acestea, perturbările care au afectat ansamblul poienii ne împiedică deocamdată să stabilim corelații simple.

5. SUCCESIUNEA CULTURALĂ

Conform rezultatelor de care dispunem în acest moment, situl de la Poiana Cireșului a fost ocupat în repetate rânduri de comunități umane preistorice. Au fost cercetate sistematic, prin săpătură, 4 etape de ocupație paleolitice, aparținând unei tradiții gravetiene *sensu lato*; în partea superioară a depozitului au fost semnalate și măturile dispersate ale unei ocupații neolitice, atribuite, pe baza câtorva fragmente ceramice, culturii Criș (identificarea îi aparține colegului neolitic Gh. Dumitroaia). Vom încerca în continuare să prezentăm succint conținutul arheologic al fiecărui episod de ocupare a sitului. Întrucât prezența unor niveluri culturale necercetate a fost deja semnalată, numerotarea propusă se realizează în ordinea inversă depunerii, de la suprafață.

5.1. Nivelul epigravetian I

Primul nivel paleolitic de la Poiana Cireșului aparține Epigravetianului³ și a fost sesizat în depozitul loessoid gălbui, atribuit Tardiglaciului. Lipsită de structuri vizibile de amenajare a habitatului, fără a conserva material organic și puternic afectată de intervenții ulterioare, cum este cazul locuirii neolitice, această prezență epigravetiană se rezumă la câteva zeci de unelte și resturi de debitaj, care apar amestecate cu material de factură neolitică: resturi ceramice grosiere, topoare șlefuite fragmentare, lame și fragmente de lame, așchii din silicolit. În fapt, prezența unor elemente paleolitice se rezumă la câteva lamele retușate abrupt, a unor nuclee conice de

³ Încadrările culturale pe care le propunem încearcă deliberat alinierea la o terminologie acceptată în plan european (Djindjian *et al*, 1999). Această opțiune nu vizează doar ușurarea comparațiilor, ci se leagă de convingerea noastră că fenomenele culturale paleolitice din România nu pot fi înțelese fără raportarea la o dinamică mai amplă a evoluției societăților paleolitice din centrul și estul continentului. În acest sens, autonomizarea artificială și «inovațiile» taxonomice ne apar neproductive. Astfel, atribuim epigravetianului, nediferențiat, toate industriile de tendință microlitică care se succed ultimului maxim glaciatic (*Last Glacial Maximum*, sau LGM), deci posterioare vârstei de 20-21.000 BP. În România, aceste industrii au fost, pe rând, atribuite Kostenkianului superior final, gravetianului superior sau final și epigravetianului (Nicolăescu-Plopșor *et al*, 1961; Mogoșanu, 1986; Chirica, 1989).

mici dimensiuni și a resturilor dispersate de debitaj. Eșantionul, deși prea mic pentru a fi supus unei analize tehnologice, indică o tradiție epigravetiană. Această atribuire este cu atât mai probabilă cu cât numeroase alte seturi litice epigravetiene au fost recuperate din același orizont geologic, în alte situri de pe Valea Bistriței (Bistricioara-Lutărie, Bofu Mic, Dârțu, Podiș).

5.2. Nivelul epigravetian II

Acest nivel epigravetian a oferit, în stadiul actual al cercetărilor, cel mai bogat set de informații arheologice. El ocupă partea superioară a depozitului loessoid-lutos cu pigmentații carbonatice (6), atingând o grosime maximă de aproape 1 m. O deosebită concentrare a dovezilor de activitate umană se înregistrează între 1,70-2,10 m. În fapt, noțiunea de „nivel” dorește să exprime doar autonomia stratigrafică a unei *succesiuni* continue - nedespărțite de steril - de *episoade ocupaționale* diferite, considerabil extinse în timp și, prezumtiv, diferite în plan funcțional și ocupațional. Simpla încercare de a verifica numărul probabil al acestor episoade ne-a condus la un minim de trei (Fig. 5a). Prelucrarea statistică simplă pe care am efectuat-o pentru secțiunea V nu urmărește, desigur, decât variațiile de densitate pe adâncime și rămâne, ca atare, aleatorie în raport cu topografia acestor locuiri. Chiar dacă variațiile de densitate se pot datora extensiunii variabile topografice a unor locuiri și pantei ușoare în care se prezintă depozitul, schița propusă arată, totuși, cel puțin un *minim* al episoadelor de *acumulare arheologică* (care, la rândul lor, pot proveni din episoade de activitate mai scurte, insesizabile). O înțelegere mai bună a acestei succesiuni nu se poate realiza decât în urma prelucrării informatice tridimensionale, pe măsură ce suprafața cercetată va crește suficient pentru a face relevante asocierile topografice. Ea este ușurată de înregistrarea independentă a fiecărui artefact, care a evitat asocierile mecanice pe „niveluri” sau „orizonturi”.

Din nefericire, lipsa oricăror întreruperi vizibile a depunerii arheologice ne-a determinat ca, în acest stadiu, să căutăm înțelegerea *globală* a acestei etape de ocupare a sitului.

Analizele tehnolo-tipologice și faunistice efectuate confirmă, în sens general, identitatea culturală comună a acestor secvențe de ocupație. Nu trebuie, însă, să pierdem din vedere că impresia de omogenitate poate fi accentuată tocmai de subsumarea dovezilor arheologice unui sistem de analiză și interpretare unic, caz în care circularitatea demersului devine evidentă. Această rezervă ne-a impus căutarea oricăror elemente de diferențiere internă semnificative, cum ar fi variațiile în spectrul faunistic sau în inventarul litic, succesiunea structurilor de locuire etc. În acest stadiu de cunoaștere, nu dispunem, însă, de nici un indiciu care să ne permită să rafinăm analiza propusă în continuare.

Nivelul epigravetian 2 conservă un volum impresionant de informație arheologică: o succesiune nediferențiable de urme de combustie dispersate sau vetre simple; un set litic de peste 6000 de piese; un ansamblu bogat de resturi faunistice bine conservate; obiecte de artă mobilieră, arme sau unelte din materiale dure de origine animală; galeți plați de gresie de dimensiuni variabile; fragmente de coloranți minerali (ocru), fosile miocene, un fragment de rășină etc.

5.2.1. Industria litică

Din acest nivel au fost recuperate 6267 piese, din care cele 194 de unelte reprezintă 3% (Fig. 6). Materia primă folosită include categorii variate: predomină menilitul și silicolitul, prezente în sit sub formă corticală și rotunjită sau non-corticală și paralelipipedică; galeții de gresie și șist negru provin probabil din albia Bistriței, după cum o arată primele așchii desprinse de pe nucleu – *entames*, rotunjite, cu suprafața naturală netedă și rulată; silixelul apare sub forma galeților aduși în sit deja pregătiți pentru debitaj, ipoteză sprijinită de absența în ansamblul litic a așchiilor corticale sau a pieselor de tip *entame* și de dimensiunile pieselor *à crête*, care par să provină din nucleu cu durată de utilizare avansată.

Uneltele sunt reprezentate de piese de tip *burin* (43,33%), piese de tip *grattoir* (31,42%), lame și lamele retușate (23,80%), o așchie retușată și o piesă cu *encoche*. Tipurile predominante – *grattoir* pe bot de lamă și *burin* diedru – sunt realizate pe lame plate, cu lățimi cuprinse între 10 și 25 mm. Lungimea acestora,

în stadiul de abandon, se situează între 25 și 35 mm pentru piesele de tip *grattoir* și între 35 și 40 mm pentru piesele de tip *burin*. Diferența observabilă poate fi pusă în legătură cu modalitatea de înmănușare – pentru piesele de tip *grattoir*, putem presupune o utilizare mai îndelungată, facilitată de fixarea lor pe un mâner.

În categoria lamelor și lamelelor retușate, menționăm lamele *à dos* (11,76%), realizate pe suporturi plate, cu lățimea întotdeauna superioară valorii de 5 mm și lamelele cu rețușe marginale fine (76,47%), realizate pe suporturi înguste, *torses*, cu lățimea de obicei inferioară valorii de 5 mm. Acestea li se adaugă *chutes de burin* care prezintă rețușe marginale, fine, adesea directe.

În identificarea diferitelor tipuri de producție litică, au fost folosite două criterii: morfologia suprafeței de debitaj și numărul planurilor de lovire observabile pe fiecare nucleu. Din cele 153 de nuclee studiate, 63% prezintă un singur plan de lovire, 24% sunt fragmente de nucleu pe care nu se poate determina cu certitudine numărul planurilor de lovire și doar 13% prezintă două sau trei planuri de lovire. În acest ultim caz, deschiderea unui al doilea plan de lovire, convergent sau opus primului, pare a fi fost ori o necesitate dictată de un accident de debitaj, sau de prezența impurităților în blocul de materie primă, ori o variantă de exploatare optimă a unui bloc de materie primă omogen, de calitate superioară. Dat fiind numărul mare de nuclee cu un singur plan de lovire, acestea par să reflecte schema operațională cu cea mai mare frecvență. Ele pot fi organizate în două grupe: cele cu suprafața de debitaj lată și aplatizată și cele cu suprafața de debitaj îngustă și cu o curbură accentuată; din ultima grupă fac parte nuclee de dimensiuni relativ mici, cărora suprafața de debitaj le conferă uneori aparența unor *burins* diedre cu desprinderi multiple.

Pentru obținerea de lamele *torses* înguste s-au folosit ca suporturi de nuclee fragmente din nuclee mai voluminoase, mici blocuri paralelipipedice naturale, așchii sau lame groase, aparținând tuturor categoriilor de materie primă, cu excepția gresiei silicioase, cu granulație mare. Aceste nuclee, în general cu un singur plan de lovire, pot prezenta o formă

carenată, asemănătoare nucleelor aurignaciene destinate obținerii de lamele. Uneori, se poate observa deschiderea unui al doilea plan de lovire, opus primului. Pentru reamenajarea suprafeței de debitaj s-a recurs la extragerea unei lamele mai late și mai groase decât cele precedente, strategie dictată de dimensiunile reduse ale nucleului; din același motiv, reamenajarea planului de lovire a necesitat desprinderea unei *tablette* tip Thèmes (Lebrun-Ricalens, Brou, 2003).

În cazul ambelor strategii de producție litică, cauzele abandonării nucleelor au fost fie spărturile survenite în timpul debitajului, fie epuizarea nucleului, fie apariția unor accidente de tip *outrépassage* sau *réflexissement*.

Caracterizarea ansamblului litic descoperit în nivelul epigravetian II ridică câteva probleme importante: diferențierea dintre nucleele asemănătoare ca formă cu piesele tip *burin* și piesele tip *burin* propriu-zise; diferențierea dintre lamelele obținute din aceste nuclee și lamelele de tip *chute de burin*; asemănările dintre lamelele obținute din aceste nuclee și lamelele *Dufour* aurignaciene.

Nucleele tip *burin* pot fi definite ca atare în condițiile în care suprafața de debitaj poate fi raportată la norme morfologice precise, modalitățile de (re)amenajare a suprafeței de debitaj și a planului de lovire pot fi bine definite și se poate identifica o producție sistematică de suporturi retușate. Prin urmare, este necesară detectarea unei standardizări, evidentă atât la nivelul produselor, cât și la nivelul modalităților de debitaj, pentru a avea certitudinea identificării acestui tip de piesă.

Diferențierea dintre lamelele de tip *chute de burin* și lamelele obținute din nucleele-*burins* nu poate fi făcută urmărindu-se o regulă absolută; în funcție de morfologia nucleului, lamela poate oferi indicii privind tehnologia desprinderii sale – de exemplu, o porțiune dintr-o troncatură, identificabilă la nivelul talonului lamelei, poate indica existența unei troncaturi utilizată ca plan de lovire al nucleului. Singurul indiciu în privința unei posibile producții laminare l-ar putea constitui acele *chutes de burin* neretușate care prezintă dimensiunile întâlnite în cazul suporturilor și, în același timp, corespund negativelor de desprindere de pe nucleele-*burins*. Aspectul *torse* al lamelelor

retușate nu constituie un criteriu, deoarece acesta caracterizează și lamele de tip *chute de burin* clasice.

Asemănarea dintre aceste lamele retușate și lamelele *Dufour* aurignaciene este observabilă la nivelul dimensiunilor și al aspectului *torse* al acestora, dar apare și o importantă diferențiere: retușa lamelelor *Dufour* este alternă, pe când retușa lamelelor din nivelul epigravetian II este directă. Identificarea unei producții de lamele *torses*, de dimensiuni reduse, ar putea oferi o nouă interpretare pentru piese definite anterior drept simple *burins* și *chutes de burin*.

5.2.2. Fauna – datele preliminare ale studiului arheozoologic

În România, arheozoologia Paleoliticului superior este încă la început. Într-adevăr, dacă literatura atestă descoperirea și determinarea specifică a resturilor faunistice, rezultatele nu au fost discutate decât în termeni paleontologici și paleoecologici. Alexandra Bolomey este singurul cercetător care a inițiat o veritabilă abordare socio-economică a cercetării grupurilor de vânători-culegători care au trăit pe teritoriul României, incluzând aspecte ce țin de întinderea teritoriului de exploatare al grupurilor umane. Însă ipotezele sale de lucru legate de sezonalitate, organizarea teritorială a grupurilor umane și mobilitatea lor nu au fost continuate sau reluate de alți cercetători (Bolomey, 1973).

5.2.2.1. Problematici ale studiului arheozoologic

Studiul arheozoologic în curs privește doar nivelul epigravetian II, fiind cel mai bine reprezentat din punct de vedere al resturilor osoase. Studiile tratează nivelul cultural în ansamblu, în absența unei distincții evidente între eventuale faze succesive de ocupație.

Vestigiile faunistice sunt foarte bine conservate pentru un sit în aer liber. Această bună conservare, asociată cu o săpătură minuțioasă, tamisajul sistematic (din păcate uscat, din cauza lipsei de apă) și înregistrarea spațială a resturilor au oferit condiții de lucru foarte bune.

Acest bogat material (aproape 14.000 resturi), permite studiul modalităților de achiziție și exploatare a animalelor de către

oameni, ceea ce înseamnă a caracteriza opțiunile lor în termeni alimentari și tehnici. Deoarece ne interesează exploatarea globală a animalelor, studiul arheozoologic și studiul industriei osoase sunt indisolubile.

La scara sitului, prima problemă privește procurarea animalelor. Aceasta asociază un loc, un sezon și o strategie. Sezonul vânării a fost determinat pe baza dentiției (*Rangifer tarandus* și *Bos/Bison*) și pe baza coarnelor de ren. Studiul strategiei de vânătoare urmărește să surprindă preferințele pentru o specie și/sau pentru o anumită categorie de indivizi din cadrul unei specii, în raport cu vârsta și sexul. Profilul mortalității (Fig. 7) obținut și asociat cu structura pe sexe a populației de reni și cu sezonabilitatea, contribuie la identificarea obiectivelor acestei achiziții. Trebuie deci să urmărim înțelegerea modalităților de exploatare a animalelor vâdate. Ce produse sunt căutate și care este importanța lor? Ne folosim de analiza părților scheletice pentru a pune în evidență utilizarea în întregime sau nu a animalelor în sit și pentru a scoate în lumină un eventual tratament diferențial al unor segmente anatomice în scop alimentar și/sau tehnic. Studiul urmelor de tranșare și al modului de tratament al animalelor aduce informații calitative asupra intensității exploatării acestora.

5.2.2.2. Considerații preliminare

Cele aproximativ 14.000 de resturi faunistice (Fig. 8) de la Poiana Cireșului aparțin în proporție de 67% renului și provin de la cel puțin 63 de indivizi. Bizonul, cerbul, calul, capra neagră și vulpea completează lista speciilor prezente (Fig. 9). Prezența mamutului nu este atestată decât prin trei vârfuri de fildeș, iar a lupului printr-un canin perforat.

Renii subadulti au fost vânați în perioada dintre sfârșitul verii și începutul iernii, după cum arată studiul dentiției inferioare. Cele câteva coarne atașate de craniu indică o vânăre a adulților în perioada toamnei. Unul dintre bizoni a fost vânat în octombrie-noiembrie.

Profilul mortalității renilor este similar cu cel al mortalității naturale, indicând o vânătoare neselectivă a acestora în raport cu vârsta.

Măsurătorile extremităților distale ale humerusului, precum și măsurătorile altor elemente scheletice arată un dezechilibru al sexelor (Fig. 10). Aceasta sugerează faptul că oamenii au vânat preponderent femele adulte și tineri de ambele sexe. Se pare că masculii adulți n-au fost căutați în mod deosebit, chiar dacă în această perioadă a anului (noiembrie) sunt în mod normal în căutarea femelelor pentru reproducere.

Toate indiciile sugerează faptul că vânătoarea renilor la Poiana Cireșului a răspuns unor nevoi în principal alimentare. Într-adevăr, interesul pentru carne și măduvă este caracteristica principală a acestei exploatări, după cum demonstrează urmele de tranșare, puțin frecvente dar prezente pe o mare varietate de elemente anatomice și modul de spargere a oaselor care conțin măduvă.

Prelucrarea coarnelor de ren și cerb este atestată de prezența uneltelor și a deșeurilor de prelucrare. Industria osului pare de asemenea să fi fost o activitate importantă (numeroase deșuri), însă fără îndoială marginală în raport cu alte activități, cum ar fi interesul pentru carne și piele, după cum arată urmele de jupuire, eviscerare, dezarticulare și descarnare.

5.2.2.3. Concluzii

Acest studiu preliminar arată deci că situl de la Poiana Cireșului a fost locuit de oameni în perioada dintre începutul toamnei și începutul iernii. Renii vânați sunt în principal femele adulte și tineri de ambele sexe, în principal în scopuri alimentare.

Totalitatea acestor date constituie un punct de plecare în caracterizarea exploatării animalelor în acest sector al Văii Bistriței în Epigravetian. La scară regională, doar cercetările Alexandrei Bolomey de la Lespezi (Bolomey, 1989), așezare situată la 60 km sud de Poiana Cireșului, oferă date consistente și comparabile. Aceste cercetări arată o vânătoare îndreptată preferențial tot spre ren, și indică o ocupație continuă de toamnă-iarnă, foarte importantă în octombrie-noiembrie și continuată poate până în primăvară.

Compararea datelor arheozoologice cu cele furnizate de alte domenii se arată în prezent indispensabilă în optica unor studii integrate. La fel de importante sunt studiile

vechilor colecții și descoperirea pe viitor a unor noi situri pe Valea Bistriței.

5.2.3. Industria pe materiale dure de origine animală

Pentru nivelul epigravetian II, au fost recuperate un număr de 14 artefacte, ce pot fi atribuite industriei pe materii dure animale. Pe baza structurii tipologice, am identificat 4 categorii principale: unelte, arme, elemente de podoabă și piese indeterminate (atribuire datorată și fragmentarității). Pentru categoria uneltelor, este prezentă o singură grupă tipologică: dălțițele. Categoria armelor este reprezentată de vârfuri din fildeș și corn, iar cea a podoabelor, de dinți perforați.

5.2.3.1. Arme

Vârfuri din fildeș (Fig. 11a). Este vorba despre trei exemplare, din care unul puternic fragmentat. Au fost descoperite la o adâncime medie cuprinsă între 190-218 cm. Datele morfometrice, pentru cele două exemplare reîntregite, sunt următoarele: 1. L – 23 cm; lățime medie – 2,5 cm; diametru mediu – 1,4 cm; 2. L – 21 cm, lățime medie – 2,5 cm, diametru mediu – 1,1 cm.

Date legate de morfologie ne oferă tot exemplarele întregite. Partea proximală prezintă o secțiune indeterminată (datorită unor fracturi longitudinale), margini rectilinii convergente și o extremitate proximală rectilinie. Secțiunea părții meziale nu poate fi identificată decât la un exemplar, respectiv secțiune circulară, celălalt fiind fracturat longitudinal. Marginile sunt convexe convergente; partea distală are secțiunea plan-convexă, marginile convexe convergente, extremitatea distală fiind fracturată în ambele cazuri.

Tehnica: suprafața pieselor este puternic exfoliată, astfel că avem puține date legate de tehnicile anterioare fasonajului final. Profilul curbat al celor două piese, precum și sensul de exfoliere, stau mărturie pentru un debitaj longitudinal. A fost obținută, probabil, o baghetă de secțiune rectangulară. Amenajarea părții distale, respectiv a vârfului, s-a putut realiza printr-un *raclage* longitudinal, ce a vizat toate cele patru fațete ale piesei. A urmat fasonajul final, realizat, probabil, printr-un *polisage*, care a conferit secțiunea circulară (ovală) și aspectul *lissé* al suprafeței.

Vârf din corn (Fig. 11b). A fost descoperit în campania arheologică din anul 2002, la o adâncime medie de 1,90 m. Dimensiunile sale sunt: L – 8,4 cm, lățime medie – 1,2 m, diametru mediu – 0,8 cm

Partea proximală este fracturată, astfel că nu cunoaștem morfologia extremității proximale și sistemul de înmănușare. Partea mezială prezintă o secțiune convex-concavă, cu marginile convexe convergente. Spre partea distală, secțiunea este biconvexă, marginile convexe convergente, extremitatea distală fracturată.

Tehnica: extragerea baghetei din corn s-a realizat prin *rainurage*, după cum dovedesc numeroasele resturi de debitaj prezente în așezare. Pe fața inferioară, *spongiosa* a fost îndepărtată, creându-se un canal longitudinal. Într-o a doua etapă, atât fața inferioară, cât și cea superioară au fost regularizate printr-un *raclage* longitudinal, accentuat spre extremitatea distală, pentru amenajarea vârfului.

5.2.3.2. Unelte

Dălțițe (Fig. 11c). Am atribuit acestei categorii 3 exemplare, două din corn de ren și unul din corn de cerb. Piesele provin de la o adâncime medie cuprinsă între 1, 80-2 m. Datele morfometrice sunt următoarele: 1. L – 9,8 cm, lățime medie – 3,5 cm, diametru mediu – 1,4 cm; 2. L – 8,2 cm, lățime medie – 2,8 cm, diametru mediu – 1,3 cm; 3. L – 8 cm, lățime medie – 3,7 cm, diametru mediu – 1,3 cm.

Partea proximală prezintă o secțiune convex-concavă, cu marginile convexe și extremitatea fracturată la toate exemplarele. Partea mezială are secțiunea convex-concavă, cu marginile convexe convergente. La partea distală, marginile sunt convexe convergente, cu extremitatea convexă, unifacială (la un exemplar) și fracturată (la două exemplare).

Stigmatul extremității proximale demonstrează utilizarea unei percuții directe, în vederea desprinderii din ramură. Latura de desprindere nu a fost regularizată la nici unul din exemplare și nu prezintă nici un sistem specific de amenajare în vederea înmănușării. Într-o a doua etapă, a avut loc secționarea longitudinală a cornului, ce s-a realizat prin *rainurage*. Marginile de desprindere au fost regularizate prin *polisage* la toate trei

exemplarele. Amenajarea părții active s-a realizat doar pe fața inferioară (ceea ce a conferit morfologia unifacială a extremității), printr-un *raclage* longitudinal, urmat de *polisage*-ul întregii suprafețe.

Stigmatetele de pe suprafața pieselor ne pot oferi câteva indicii legate de utilizarea lor: partea proximală este puternic debitată, iar cea distală prezintă numeroase fracturi și așchieri, mărturie a unui șoc puternic. În plus, pe partea distală este evident și un lustru, ce se dezvoltă mai ales pe fața superioară. Tipurile de stigmatete atestă utilizarea lor pentru activități diverse: percuția la extremitatea proximală și așchierile la cea distală, pare să confirme funcția de utilaj intermediar (*ciseau* - franceză sau *punch* - engleză), iar aspectul de lustru al părții distale, funcția de *lissoir*.

5.2.3.3. Elemente de podoabă

Dinte de cerb perforat (Fig. 11d). A fost identificat la o adâncime de 1, 87 m, în cadrul campaniei arheologice din anul 2001. Dimensiunile sale sunt de: 2 cm - lungime, 1,3 cm - lățime maximă și 0,9 cm - grosime maximă. Perforația pare să fi fost executată din ambele părți, prin rotație, fără amenajarea prealabilă a suprafeței de perforat, dar nu-i putem stabili dimensiunile, datorită fragmentării.

Canin de lup perforat (Fig. 11e). Seria obiectelor de artă mobilieră, descoperite în așezarea paleolitică de la Poiana Cireșului, s-a îmbogățit în cursul campaniei arheologice desfășurate în anul 2002. Este vorba despre un canin inferior stâng de lup (*Canis lupus*). A fost descoperit la o adâncime de 1, 80 m și are următoarele dimensiuni: lungime - 5,4 cm, lățime maximă - 1,5 cm și grosime maximă - 1,1 cm. Morfologia anatomică a dintelui nu a suferit nici o modificare, astfel că dintele prezintă un profil curbat, cu marginile convexe-concave. Înspre rădăcină, este evidentă o perforație, cu un diametru de aproximativ 0,5 cm. Suprafața a fost întâi preparată prin subțiere, printr-un *raclage* longitudinal, vizibil încă sub forma unor incizii ce se dezvoltă spre partea mezială a piesei, perforația fiind apoi continuată prin rotație circulară, executată dinspre ambele părți. Succesiunea acestor tehnici justifică morfologia ovală și secțiunea biconică a perforației.

5.2.3.4. Indeterminate

Fragment de os gravat (Fig. 11f). Este vorba despre un fragment de diafiză de os lung (metapod?), aparținând unui mamifer de talie mare. A fost descoperit la o adâncime de aproximativ 2,10 m. Dimensiunile sale sunt: lungimea - 11,1 cm, lățimea - 1,6 cm și grosimea maximă - 1,2 cm.

Osul nu a suferit nici o modificare a structurii externe. Astfel, prezintă un profil drept, secțiune circulară și margini convexe convergente. Ambele extremități sunt fracturate. Pe una din muchii sunt vizibile 17 incizii rombice profunde, dispuse într-un șir longitudinal, cu un profil în V. Paralel acestui decor, piesa este fisurată. Fracturarea extremităților nu ne permite stabilirea funcționalității dar, nu este exclus, să fie vorba de un vârf.

Tehnica: nu sunt evidente alte intervenții, decât cele specifice realizării decorului. Crearea unor incizii cu profil în V s-a realizat printr-o mișcare repetitivă de du-te-vino a unui utilaj litic, până la adâncirea inciziei. Morfologia rombică a putut fi realizată, într-o a doua etapă, prin *raclage*-ul alternativ al marginilor, probabil cu un *burin*, utilajul fiind înclinat. S-a conferit astfel profilul aproximativ simetric al fiecărei incizii. Acestea sunt dispuse perpendicular fibrelor osului, ceea ce a îngreunat execuția.

Fragment de os gravat (Fig. 11g). În cadrul campaniei de săpături arheologice din 2003 a fost descoperit un fragment de os, la adâncimea de 1,93 m. Dimensiunile sale sunt de 7,2 cm lungime, 2 cm lățime și 0,7 cm grosime maximă. Din păcate, osul s-a fragmentat în timpul săpăturii arheologice, astfel că nu-i putem reconstitui întreaga morfologie și, implicit, eventuala funcționalitate. Prezintă un profil drept, cu secțiune convex-concavă și marginile ușor concave. Ambele extremități sunt fracturate. Pe suprafața sa se poate observa un șir de mici incizii, care par să se multiplice spre una din extremități. Ele sunt dispuse paralel axei piesei, prezentând un profil în U.

Tehnica: osul a fost fracturat longitudinal, probabil prin *rainurage* (în așezare am identificat o serie de oase conservând stigmatetele acestei operații). Marginile de desprindere au fost

ulterior regularizate, ceea ce a distrus stigmatul acțiunii de debitaj. Atât fața superioară (corespunzând suprafeței externe a osului), cât și cea inferioară (conservând *spongiosa*) nu au suferit o acțiune de regularizare. Ultima etapă a constat în realizarea decorului. Obținerea unor incizii cu profil în U se poate realiza prin două modalități, greu de distins. Într-un prim caz, suprafața este gravată cu un vârf, ca și în cazul inciziilor cu profil în V. Adâncirea se realizează cu un *burin* diedru, al cărui *biseau* va fi plasat perpendicular pe linia gravată. Într-un al doilea caz, se utilizează o unealtă litică al cărui vârf este puternic tocit, producând de la început o incizie în U. Gradul de înclinare al utilajului determină simetria marginilor inciziei. Faptul că marginile inciziei nu sunt paralele ci rectilinii convergente, conferindu-i un aspect trapezoidal, dovedește că nu mai este vorba în acest caz de o mișcare de *du-te-vino*, ci de pasajul repetat al utilajului pornind de la aceeași extremitate, cel mai probabil de la cea mai lată spre extremitatea mai îngustă. Direcția paralelă sensului fibrelor osului a facilitat execuția. Este un decor deosebit pe care, cel puțin pentru teritoriul României, nu l-am regăsit pe alte obiecte de artă mobilieră.

Fragmente de corn, prezentând diferite stigmatul:

Fragment de corn de cerb, descoperit la o adâncime de 1,95 m. Dimensiunile sale sunt următoarele: lungime - 8,2 cm, lățime medie - 2,4 cm, diametrul mediu - indeterminat, datorită fragmentării. Piesa este un fragment mezial, la care se adaugă și o fractură longitudinală, care nu ne permite detalierea morfologiei. Suprafața naturală a cornului nu a fost modificată, astfel că piesa are un profil curbat și o secțiune (acolo unde poate fi identificată) circulară, conform anatomiei cornului. Singurele stigmatul sunt reprezentate de o serie de incizii adânci, paralele între ele și transversale axei piesei, spre partea distală a feței concave, mărturie a impactului cu o piesă litică. Astfel de stigmatul sunt specifice unui *retouchoir* dar, atâta timp cât nu cunoaștem exact morfologia extremității distale, funcția rămâne la nivel de ipoteză.

Extremitatea distală a unui corn de cerb. Spre zona de fractură prezintă stigmatul identice cu cele ale piesei anterioare. Poate fi

vorba despre un fragment dintr-o piesă cu o funcție identică.

Fragment de corn prezentând spre partea distală numeroase incizii fine, oblice axei, paralele între ele. Mai degrabă decât o interpretare de ordin estetic, o acțiune de *raclage*, pentru amenajarea unei părți active pare mai plauzibilă. Poate fi vorba despre o piesă în curs de prelucrare.

Achiziția materiei prime. Materia primă utilizată pentru piesele descoperite în nivelul epigravetian II din așezarea de la Piatra Neamț a fost obținută ca *subprodus de vânătoare* sau prin *colectare*, cea de a doua modalitate vizând, mai ales, cornul (ramuri căzute) și fildeșul (din depozitele fosile). Aprovizionarea cu corn nu a ridicat nici o problemă deoarece, în această așezare, procentajul coarnelor și oaselor de *Rangifer tarandus* este deosebit de ridicat. Mai mult, avem dovezi clare că au fost utilizate atât coarne desprinse prin percuție de pe craniu (*bois de massacre*), dar și fragmente de corn căzut (*bois de chute*). În ceea ce privește osul, utilizarea lui pentru industria pe materii dure de origine animală este secundară, fiind vorba de câteva oase lungi de mari bovidee, prezentând stigmatul specifice operației de *rainurage*. Pentru dinți, studiile experimentale au demonstrat că prelucrarea lor este mult mai facilă imediat după încetarea funcțiilor vitale, când țesuturile nu sunt încă deshidratate (altfel piesele se fisurează) deci, recoltarea lor s-a efectuat imediat după vânătoarea animalelor, devenind în acest caz tot un subprodus de vânătoare.

5.2.3.5. Concluzii

Aspectele tehnice au urmărit identificarea modalităților de realizare ale celor două operații principale, vizând obținerea obiectului finit: debitajul și fasonajul.

Pentru etapa debitajului, am identificat mai multe tehnici:

- *rainurage*-ul - utilizat pentru extragerea unei matrițe dintr-un os, în sens longitudinal
- percuția lansată - pentru a desprinde cornul din ramură și dublu *rainurage* - pentru a-l debita longitudinal.
- în cazul fildeșului, etapa debitajului a implicat, probabil, utilizarea *rainurage*-ului și *sciage*-ului transversal, sau a unei percuții

indirecte cu ajutorul unei dălțițe, deoarece studiile experimentale au demonstrat că, în cazul aplicării percuției lansate, direcția de fisurare nu poate fi controlată, fildeșul crăpându-se neregulat.

În ceea ce privește a doua etapă – fasonajul - stigmatul specific nu mai sunt identificabile, dată fiind degradarea suprafeței pieselor, însă, forma finită a utilajelor ne sugerează câteva dintre operații. Certă este prezența unui *raclage* longitudinal, în vederea amenajării părților active ale pieselor, urmat de *polisage* pentru a regulariza suprafețele. În cazul perforațiilor s-a utilizat rotația alternativă a unei piese litice de pe ambele fețe, conferind un profil biconic perforației, precedată, într-un caz, de prepararea suprafeței printr-un *raclage* longitudinal.

Producția. Se referă la principalele tipuri de utilaje și la reflectarea activităților economice. Astfel, vârfurile din fildeș sunt mărturia directă a activităților de vânătoare, iar dălțițele ilustrează practicarea diferitelor activități domestice - prelucrarea pieilor, a lemnului sau a cornului. Domeniul estetic este reflectat de obiectele de podoabă, ca și de diferitele decoruri geometrice prezente pe piese.

*

Nivelul epigravetian II al cărui conținut a fost descris mai sus constituie una dintre cele mai bogate asocieri de informații arheologice menționată pentru paleoliticul superior din România. Diversitatea activităților ale căror urme s-au conservat în sit, ca și ansamblul faunistic, par să indice succesiunea unor campamente cu scopuri funcționale asemănătoare, plasate cel puțin la începutul unui sezon rece.

El nu numai că poate fi asimilat nivelelor atribuite „Gravetianului superior” de pe Valea Bistriței, dar chiar poate juca un rol interpretativ important, în măsura în care legătura reală dintre aceste situri se va demonstra mult mai intimă decât lasă să se înțeleagă asemănarea lor „culturală”. Vom reveni asupra acestor aspecte mai jos. În orice caz, pe seama acestei asocieri formale cu

Gravetianul superior⁴, această etapă de ocupare de la Poiana Cireșului se poate încadra prezumtiv în intervalul 19.000-16.000 BP.

5.3. Nivelul gravetian I

O scurtă etapă de ocupare a sitului a fost remarcată în secțiunile I (1998), III (2001) și IV (2002), la o adâncime medie de 2,90-3,10 m. Cu excepția unor urme dispersate de combustie, din care au fost recoltate câteva eşantioane pentru datări, acest nivel a oferit puține informații.

Eşantionul litic din acest nivel cuprinde 196 piese, reprezentând opt categorii de materie primă, între care domină gresia silicioasă, silexul bleumarin-vinețiu și silicolitul. Uneltele – de tip *grattoir*, *burin*, lamele *à dos*, lame și lamele retușate, vârf pe față plană, vârfuri *à cran* – reprezintă 9,18% din totalul pieselor (Fig. 12).

În condițiile unui ansamblu litic redus numeric, considerațiile privind tehnologia debitajului păstrează un caracter preliminar. Debitajul este frontal, sau semiturnant, preponderent laminar, după cum o indică atât negativele ultimelor desprinderi de pe nuclee, cât și procentul ridicat de suporturi laminare (34,69%). Au fost identificate șase nuclee, dintre care două cu un singur plan de lovire și patru cu două planuri de lovire, fie opuse, fie convergente. În cazul celor din urmă, al doilea plan de lovire pare a fi fost deschis în scopul unei exploatare maxime a materiei prime de bună calitate (silex, jasp); în același scop, se încearcă reamenajarea suprafeței de debitaj sau a planului de lovire, până la abandonarea unui nucleu cu dimensiuni foarte reduse.

Uneltele de tip *grattoir* au drept suport lame, cu lățimi variind între 16 și 36 mm; frontul activ ocupă aproape toată lățimea suportului, este amenajat în partea distală, prin retușă semiabruptă și formează un unghi de aproximativ 40° cu planul suportului. În majoritatea cazurilor, motivul abandonului pare a fi fost fragmentarea suportului. A fost identificată o singură piesă de tip *burin* diedru

⁴ Cetățica I, nivelul 3, 19.760±470 BP (GrN-14631), Bistricioara-Lutărie, nivelul 4, 16.150±350 BP (GrN-10528) (Păunescu, 1998: 156, 186).

drept, pe așchie de jasp, cu *biseau* amenajat în partea proximală.

Lamele retușate sunt fragmentate, amenajate prin retușă indirectă, pe suporturi de dimensiuni variabile; una dintre acestea prezintă în extremitatea distală o amenajare de tip *cran* fragmentat, realizată prin retușă indirectă abruptă, în timp ce extremitatea proximală, neretușată, conservă bulbul și talonul. În cazul lamelelor retușate și a lamelelor *à dos*, s-au folosit retușă indirectă și suporturi de dimensiuni relativ apropiate, cu lățimi cuprinse între 7 și 8 mm.

Piesele *à cran* și pedunculate constituie un element original în cadrul seturilor litice de la Poiana Cireșului, ele apărând doar în acest nivel: un vârf *à cran*, realizat pe lamă cu secțiune triunghiulară, fragmentat în partea proximală, cu vârf amenajat în partea distală, prin retușă directă plată sau semi-abruptă și o piesă pedunculată, a cărei fracturare distală împiedică precizarea modalității de amenajare a vârfului.

Datorită dimensiunilor reduse ale eșantionului litic studiat, nu se pot formula concluzii privind definirea tehnologică a ansamblului; singura observație clară care se impune este aceea asupra diferențelor dintre acesta și cele două care îl încadrează: nu doar prezența pieselor *à cran* îndreptățește această observație, ci și apariția printre categoriile de materie primă a unor varietăți de silex și jasp care nu pot fi întâlnite în celelalte eșantioane. Pe baza aceluiași criterii, vârsta acestui orizont, care poate fi comparat cu nivelul gravetian I de la Buda⁵, se poate încadra între 23.000-21.000 BP.

5.4. Nivelul gravetian II

O mai veche și consistent conservată ocupație umană a fost semnalată în partea mijlocie a depozitului de la Poiana Cireșului, la o adâncime medie de 3,60-3,95 m. Ea rezidă în succesiunea unor episoade de ocupație atribuite Gravetianului. Suprapunerea a două structuri clar diferențiate de locuire (vetre excelent conservate, galeți masivi, destinați probabil

susținerii unei structuri vegetale etc.) a fost nuanțată de prelucrarea statistică simplă propusă și pentru nivelul epigravetian II. Și în acest caz, apar unele episoade de acumulare insesizabile macroscopic, care ridică la un minim de patru succesiunea de locuiri care a contribuit la crearea acestui „nivel” (Fig. 5b). Partea superioară a acestei succesiuni a fost datată AMS la 26.070+/-340 BP (Beta 206707), în fapt cea mai veche datare obținută pentru Gravetianul de pe Valea Bistriței.

5.4.1. Industria litică

Din acest nivel au fost recuperate 3225 piese, dintre care cele 96 de unelte (piese de tip *grattoir*, *burin*, lame și lamele retușate, lame și lamele *à dos*, vârfuri pe față plană, vârfuri *La Gravette*) reprezintă 2,97% (Fig. 13). Materia primă utilizată cu precădere este gresia silicioasă, urmată de silexul albastru-vinețiu cu patină albă și de șistul negru.

Etapele lanțului operațional nu sunt reprezentate în totalitate decât în cazul materiei prime locale – gresie, șist. Numeroasele așchii de tip *entames* identificate nu prezintă cortex, având suprafața naturală netedă și rulată; galeții din care provin au fost, probabil, colectați din albia Bistriței. Nucleele din gresie au fost abandonate odată cu survenirea unui accident de debitaj, sau odată cu epuizarea suprafețelor exploatabile. Piesele de tip *tablette de ravivage* apar în număr destul de ridicat, cu dimensiuni care indică necesitatea unei refaceri a planului de lovire în diferite momente ale debitajului. Planul de lovire unic este prezent în cazul majorității nucleelor, iar negativele ultimelor desprinderi aparțin atât așchiilor, cât și lamelor. A fost identificat un singur nucleu de lamele, care, după ce a fost fie epuizat, fie spart în cursul debitajului, a fost transformat într-o piesă de tip *burin*. Nucleele din șist au fost abandonate după exploatare intensă, având dimensiuni reduse; ultimele desprinderi au fost lamele sau așchii mici.

În cazul silexului – materie primă alogenă – nu au fost identificate piese de tip *entames*, sau *flanc de nucléus*, ceea ce presupune aducerea în sit a unor nuclee deja pregătite pentru debitaj. Nucleele din silex au dimensiuni reduse – între 48 și 51 mm lungime

⁵ Comparația pornește de la prezența în nivelul gravetian de la Buda, datat la 23.810+/-190 BP (Bln-808), a unei piese *à cran* și a materiei prime alogene, probabil de origine vestică (obsidian) (Păunescu, 1998: 294).

– și poartă negativele lamelelor, adesea *réfléchies* care au constituit ultimele desprinderi și, totodată, motivul abandonării nucleului.

Suporturile laminare apar în procent de 28,73%, cu lungimi variabile, datorită gradului înalt de fragmentare și cu lățimi cuprinse, în cea mai mare parte, între 10 și 20 mm (lame) sau între 5 și 10 mm (lamele). Dacă luăm în considerație faptul că majoritatea uneltelor pe lamele se încadrează în aceeași categorie a lățimii – 5-10 mm – putem vorbi despre un înalt grad de standardizare a debitajului laminar.

Uneltele sunt reprezentate în cea mai mare parte de lamele *à dos*, lame și lamele retușate, vârfuri *La Gravette*; este surprinzătoare absența aproape totală a uneltelor de tip *grattoir* sau *burin*, ca și prezența, izolată până acum, a unei piese de tip *racloir*, amenajată prin retușă indirectă, continuă, razantă, pe o *tablette de ravivage*. Numărul mare de vârfuri *La Gravette* și lamele *à dos* și frecvența scăzută a uneltelor de tip *grattoir* și *burin* diferențiază net acest eșantion litic de celelalte două descrise anterior.

Uneltele de tip *grattoir* sau *burin* nu sunt reprezentate în cuprinsul acestui eșantion decât de două piese, respectiv trei: o piesă de tip *grattoir* din silex, pe lamă fragmentată distal, cu front amenajat prin retușă abruptă, pe toată lățimea suportului; o piesă de tip *grattoir* circular, din opal, pe lamă fragmentată distal; o piesă de tip *burin* diedru drept pe așchie, din gresie, cu *biseau* amenajat în partea distală; o piesă de tip *burin* diedru drept pe așchie, din silex, cu posibilă încercare de amenajare a bazei; o piesă de tip *burin* diedru drept din gresie, amenajat pe un fragment de nucleu.

Lamele și lamelele retușate sunt realizate prin retușă indirectă, semiabruptă, practică pe una sau pe ambele margini ale suportului. Aceste piese apar adesea doar sub forma unor fragmente proximale, distale sau meziale; în unele cazuri, se pot observa retușe directe semiabrupte, practicate proximal sau distal, fie pentru amenajarea unui vârf, fie pentru a facilita înmănușarea.

Lamelele *à dos* prezintă retușă indirectă, abruptă, în general pe marginea dreaptă, sau pe ambele margini (caz în care retușă poate fi directă, semiabruptă); suporturile sunt în

general fragmentate, dar se poate observa o încercare de *amincissement* a bazei, probabil în vederea înmănușării. O parte din fragmentele meziale clasificate drept lamele *à dos* ar putea reprezenta, de fapt, fragmente de vârfuri *La Gravette*, rezultate în urma folosirii acestora ca armături.

Vârfurile pe față plană apar în număr destul de redus, fiind realizate pe lame din gresie sau silex, prin retușă indirectă, abruptă, continuă, pe ambele margini, sau prin retușă indirectă, semiabruptă, *couvrante*; toate sunt reprezentate de fragmente proximale sau distale.

Vârfurile *La Gravette* sunt realizate pe suporturi cu lățimi cuprinse între 7 și 10 mm, iar lungimea lor nu este relevantă, în condițiile în care gradul de fragmentare este foarte mare; cele câteva exemplare întregi au lungimi de 39 sau 40 mm. Retușă abruptă indirectă specifică acestui tip de unelte apare, în majoritatea cazurilor, pe marginea dreaptă și este însoțită uneori de retușe directe abrupte sau semiabrupte foarte fine, care formează vârful, sau care reduc circumferința bazei. Alegerea cu precădere a marginii drepte pentru a amenaja suprafața destinată înmănușării poate fi o consecință a existenței unor nervuri pe suprafața dorsală a suportului. Amenajarea bazei poate fi observată frecvent în partea proximală a suportului, în timp ce vârful este, de regulă, format de retușe care afectează partea distală. Această adaptare la morfologia suportului conferă bazei robustețea necesară și permite obținerea vârfului cu minimum de fasonaj.

Caracterizarea din punct de vedere funcțional a acestor unelte a făcut obiectul a numeroase studii, a căror axă argumentativă principală a constituit-o experimentarea tipurilor de fracturi survenite în cazul folosirii vârfurilor *La Gravette* prin înmănușare ca și vârfuri de proiectil, armături, componente ale unei unelte tăioase (cuțit), ale unei unelte perforante, sau în cursul amenajării marginii retușate abrupt. Astfel, fragmentele meziale s-au dovedit a fi o consecință a fracturilor survenite în timpul prelucrării sau ulterior abandonului, pe când spărtura prin flexiune și desprinderea de tip *chute de burin* apar preponderent pe piese cu lățimea mai mare de 7

mm, folosite ca și armături de proiectil (Perpère, 2000). În cazul în care fragmentele proximale domină cantitativ ansamblul litic, s-a presupus că vârfulurile au fost utilizate ca și armături de proiectil în afara sitului, fragmentele distale s-au fracturat în urma impactului cu ținta, iar fragmentele proximale rămase înmănușate pe proiectilul recuperat au fost readuse în sit (Derndarsky, 2003). Un studiu traseologic efectuat asupra unui vârf *La Gravette* și a unei piese de tip *microgravette* cu rețușe pe ambele margini a susținut ipoteza folosirii acestora în scopul perforării pieilor (Giourova, Schtchelinski, 1994).

Dintre toate posibilitățile de utilizare a vârfulurilor *La Gravette*, demersul experimental a reținut-o pe aceea de armătură de proiectil ca fiind cea mai potrivită (O'Farrell, 1996), date fiind caracteristicile proprii acestui tip de piesă: morfologie standardizată, care facilitează înmănușarea axială, cu ligatură; greutate scăzută, formă alungită, o margine tăioasă și o extremitate ascuțită, care îi conferă performanțe aerodinamice și posibilitate ridicată de penetrare.

Studiul funcțional al pieselor *à dos* (vârfuluri *La Gravette*, *microgravettes*, lamele *à dos*) din nivelul gravetian II a abordat, într-o primă fază, doar urmele de uzură macroscopice, în special cele care pot fi puse în legătură cu utilizarea pieselor ca și armături de proiectil (Dockall, 1997; Fischer, 1990; Odell, Cowan, 1986). Astfel, au fost identificate următoarele stigmatice considerate ca diagnostice pentru impactul violent, produs la o viteză mare: desprinderea de tip *chute de burin*, în cazul a două fragmente proximale de vârfuluri *La Gravette* și al unui fragment proximal de *microgravette* și fractura *en marche*, în cazul unui fragment mezial de vârf *La Gravette*, al unui fragment mezial și al unuia proximal de lamele *à dos* și al unui fragment mezial de *microgravette*. În cazul fragmentelor meziale, fracturile menționate sunt localizate în treimea distală a piesei. Nici unul dintre fragmentele distale de vârfuluri *La Gravette*, *microgravettes* sau lamele *à dos* nu pare să poarte stigmatice specifice rezultate fracturilor datorate impactului violent. Lipsa fragmentelor distale provenite din astfel de fracturi ar putea fi explicată prin recuperarea diferențiată a

fragmentelor de armături: în funcție de modalitatea de înmănușare, de cele mai multe ori doar fragmentele proximale pot fi readuse în sit, ele rămânând fixate pe corpul proiectilului după fracturare (Geneste, Plisson, 1993). Restul fragmentelor de piese *à dos* prezintă, în majoritate, tipuri de fracturi nespecifice, care pot fi cauzate de numeroși alți factori, din care accidente survenite în timpul fasonării lor sunt cele mai frecvente. Ipoteza unor fracturi datorate proceselor geologice survenite ulterior sedimentării depozitului este, deocamdată, infirmată de faptul că muchiile de pe fața dorsală a pieselor sunt intacte, la un nivel macroscopic de observație.

Atât spectrul tipologic general, dominat cantitativ de piesele *à dos*, cât și interpretarea funcțională a unei părți, e drept, redusă, a acestei grupe tipologice, ar putea sugera caracterul de halte de vânătoare al ocupațiilor succesive care alcătuiesc acest nivel.

5.4.2. Elemente de podoabă (Fig. 14)

În cadrul campaniei arheologice din anul 2004, au fost descoperite 10 cochilii perforate. Ele provin de la o adâncime medie de 3, 75 m, coresponzând nivelului gravetian II.

Pentru datele de mai sus, se impun câteva comentarii. Specia trebuie identificată cu cea mai mare precizie, pe cât posibil, printr-un studiu malacologic. Este clar că oamenii din paleolitic nu au utilizat aceeași clasificare a speciilor, precum specialiștii, care, uneori, se bazează pe analize microscopice, dar prin identificarea speciei, se poate stabili biotopul (implicit locul de proveniență – local sau alogen) și frecvența speciei. Astfel, aceste cochilii au fost atribuite speciei *Lythoglyphus naticoides*. Biotopul acestei specii îl constituie apele curgătoare, râuri, fluvii, lacuri, în detritusul de pe fundul acestora, sau fixate pe pietre și chiar pe malul din imediata apropiere a apelor (Grossu, 1955: 107). Legat de morfologie, studiul statistic (Taborin, 2004) a dovedit, totuși, o selecție monotonă și puțin variată de-a lungul paleoliticului. Configurația cea mai des întâlnită în siturile paleolitice o reprezintă formele sferice, care amintesc de mici perle asimetrice. Iată, deci, că la Piatra Neamț a fost aleasă o formă comună în Paleolitic, ușor de procurat, datorită provenienței locale.

Dimensiunile ne oferă indicații legate de valoarea nutritivă a speciei. Este evident că *Lythoglyphus* sp. nu a fost utilizată în alimentație, date fiind dimensiunile ei modeste (lungime - maxim 8 mm, lățime – maxim 7 mm), deci, colectarea cochiliilor s-a realizat, exclusiv, pentru a servi ca suport pentru obiectele de podoabă. Coordonatele acestor valori sunt destul de apropiate, cu variații de maxim 2 mm, ceea ce ilustrează încercarea de a selecționa un suport standardizat ca dimensiuni, cu un impact estetic deosebit.

Amplasarea predominantă a perforației, la majoritatea formelor identificate în paleolitic, este situată pe ultima spirală. Cochiliile de la Piatra Neamț nu se abat de la această regulă. Locul prezintă, în mod evident, unele avantaje: facilitatea execuției pe suprafața cea mai largă a cochiliei și posibilitatea de atașare a unui fir (Taborin, 1991). Soliditatea perforației, care trebuie să reziste tensiunii exercitate de suspendare (frecarea de un fir, mișcări ale corpului, impactul cu alte elemente ale unui colier), este o altă constrângere care intervine în aprecierea zonei de perforare.

Obținerea unei perforații regulate dovedește un bun control al presiunii exercitate pe peretele cochiliei și o perfectă cunoaștere a proprietăților mecanice ale acesteia. Pentru că tipul de perforație este aproape identic pentru cele zece cochilii, cu dimensiuni comparabile (diametrul de 2-3 mm), se poate presupune, că ele au fost realizate prin aceeași tehnică. Studiul la microscop ne permite să afirmăm că s-a utilizat percuția ca tehnică de perforare. Elementele caracteristice sunt reprezentate de orificiul subcircular, uneori ușor neregulat, marginile perforației cu un aspect „ciobit” (fațetat), punctele de impact evidente, nelipsind nici fisurile pornite din punctul de impact.

Concluzia noastră ar fi faptul că descoperirile de la Piatra Neamț se înscriu într-o tradiție universală, de utilizare a cochiliilor sub formă de podoabă, încă din paleolitic. În acest caz, a fost aleasă o specie locală, comună, fără nici un rol în alimentație și au fost selecționate suporturi standard, servind impactului vizual al podoabei.

6. CONCLUZII

Încercând să sintetizăm observațiile de mai sus, vom sublinia că, deși aflat în cercetare curentă, situl de la Poiana Cireșului a dobândit deja o poziție centrală pentru reconstituirea dinamicii culturale a paleoliticului superior din această zonă a țării, atât din perspectiva duratei lungi, cât și în privința comportamentelor umane pe termen scurt.

Situl a fost ales ca locație temporară de grupuri diferite de vânători-culegători, la mari intervale de timp, foarte probabil în cursul unor cicluri unitare de ocupare a văii Bistriței. Cronologia absolută a acestor etape de populare este încă neclară, dar concentrarea sistematică a datărilor disponibile sugerează câteva repere. Datările radiocarbon, deși apar oarecum contradictorii, pot fi grupate în câteva intervale cronologice (26-27.000 BP, 23-24.000 BP, aproximativ 21.000 BP, 16-19.000 BP și aproximativ 12.000 BP). Ele indică existența unor cicluri (condiționate climatic?) de popularea a văii de către comunitățile paleolitice. Această regularitate impresionantă, deși de dimensiuni geologice, face de neevitat supoziția că aceste locuiri sunt cumva interconectate. Nu ne referim la legătura taxonomică și culturală, ci la posibilitatea ca siturile de pe Valea Bistriței să reprezinte locații sezoniere cu funcționalitate diferită, *ale acelorași grupuri umane mobile*. Deși demonstrarea unei astfel de interdependențe și, implicit, a unei contemporaneități absolute este extrem de dificilă⁶, ea trebuie luată serios în considerare, măcar pentru potențialul interpretativ deosebit pe care îl garantează.

Revenind la conținutul arheologic al sitului de la Poiana Cireșului, deși informațiile de care dispunem sunt diferite calitativ din cauza conservării selective, dar și din pricina dezvelirii inegale a suprafețelor locuite, ele indică diferențe importante în durata și caracterul locuirilor umane instalate în acest sit,

⁶ Ea trebuie să îndeplinească o serie complexă de parametri: o cronologie radiocarbon modernă, seturi faunistice rezonabil conservate, analize tehnolo-tipologice detaliate, inclusiv remontaje și, mai ales, analize ale materiilor prime. Deși costisitoare, această corelare a mai multor situri și niveluri de locuire s-a demonstrat posibilă și promițătoare (Scheer, 1993).

cel puțin în cazul celor suficient de bine reprezentate pentru a permite considerații mai ample. Astfel, dincolo de densitatea de material arheologic, intensitatea debitajului, ponderea categoriilor tipologice, unitatea ansamblului faunistic și a tratamentului său, dar și prezența a numeroase obiecte prelucrate din materii dure de origine animală disting etapa epigravetiană de cele pe care le precede. Ea poate fi interpretată ca rezultatul unor episoade repetate și foarte asemănătoare, cu o durată relativ lungă (sezonul rece?). Nu putem exclude posibilitatea ca partea superioară să fie rezultatul unor ocupații cu caracter diferit, reflectate în densitatea scăzută de artefacte. La fel posibilitatea intercalării, dincolo de orice evidență stratigrafică, a unor episoade scurte și diferite nu poate fi în întregime exclusă, dar ea rămâne a fi demonstrată. Ca imagine generală, această etapă epigravetiană de la Poiana Cireșului se încadrează tendințelor culturale prezente în această parte a Europei după ultimul maxim glaciatic (20.000 BP) (Otte, Noiret, 2003): dependența crescută de un număr mai mic de specii de ierbivore (corelată cu accentuarea exploatarei logistice sezoniere), mobilitatea crescută, tendința către microlitismul industriei litice și către prelucrarea intensă și diversă a materiilor dure de origine animală; stabilitatea unor rețele sociale de schimb și de evitare a riscului economic, demonstrate, în cazul de față, de prezența unor materii prime exotice (silex răsăritean, chiar fildeș de mamut). Orientarea acestor rețele către răsărit este, de altfel, evidentă, un potrivit orizont comparativ fiind reprezentat de siturile de la Crasnaleuca, Cotu Miculinți, pe Prut, sau chiar Cosăuți, pe Nistru.

În contrast, nivelul gravetian I pare a fi rezultatul unei scurte halte, dar lipsa materialului organic ne împiedică să adâncim această concluzie. În orice caz, prezența elementelor *à cran* încadrează și acest episod de la Poiana Cireșului într-un fenomen cultural mai amplu, printre industriile de acest tip care se multiplică în jumătatea răsăriteană a continentului după 25.000 BP (Otte, Noiret, 2003).

În ceea ce privește nivelul gravetian II, acesta sugerează același model repetitiv de ocupare a sitului ca și cel epigravetian, dar organizarea structurilor de locuire și conținutul ansamblurilor diferă net. Eșantionul faunistic prost conservat nu permite, deocamdată, nici un fel de supoziții cu privire la caracterul funcțional al acestor reveniri, deși dominanța armăturilor *à dos* sugerează, eventual, caracterul vânătoresc. Prin tehnologie, această etapă aparține tehnocomplexului gravetian, bine ancorat cronologic la Mitoc-Malul Galben, între 29.000 și 21.000 BP.

În fapt, cele trei eșantioane litice studiate sunt individualizate, așa cum am încercat să demonstrăm, nu doar de poziția stratigrafică distinctă, ci și de trăsături specifice fiecăruia, privind tipul de materie primă dominant și prezența cel puțin a unui tip de unelte care nu se regăsește decât în unul dintre ele: lamele și *chutes de burin* cu retușe foarte fine în primul nivel, piese *à cran* în al doilea, vârfuri *La Gravette* în număr mare în ultimul. Semnificative pentru a surprinde mari *trend-uri* tehnologice și culturale, aceste diferențe trebuie, însă, înțelese în contextul strict al activităților umane desfășurate în sit și, așa cum am sugerat, în plan regional. Acesta este obiectivul urmărit în continuare de colectivul nostru.

Câteva observații se cuvin făcute cu privire la orizonturile arheologice încă necercetate din partea de jos a secvenței stratigrafice. Deși profilul lor cultural-stilistic este deocamdată necunoscut, cronologia lor (>26.000 BP) este îndeajuns de semnificativă pentru a căpăta o poziție esențială în privința schemei de evoluție culturală a paleoliticului superior de pe Valea Bistriței. În măsura în care datarea obținută pentru nivelul gravetian II se confirmă pe noi eșantioane, iar săpătura sistematică va lămurii poziția taxonomică a acestor nivele inferioare, Poiana Cireșului poate aduce noi elemente cu privire la succesiunea sau alternanța a două tradiții culturale în zonă, respectiv Aurignacian și Gravetian, pentru perioada cuprinsă între 30.000 și 20.000 BP.

BIBLIOGRAFIE

- Bolomey 1973** – A. Bolomey, *Noi moduri de abordare a preistoriei*, SCIVA 24, 1973, 4, 621-631.
- Bolomey 1989** – A. Bolomey, *Considerații asupra resturilor de mamifere din stațiunea gravetiană de la Lespezi-Lutărie, jud. Bacău*, Carpica XX, 1989, 271-296.
- Căpitanu 1969** – V. Căpitanu, *Descoperiri paleolitice în județele Neamț și Vaslui*, Carpica II, 1969, 7-11.
- Chirica 1989** – V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, V. Chirica, D. Monah (eds.), Bibliotheca Archaeologica Iassensis III, Iași, 1989.
- Derndarsky 2003** – M. Derndarsky, *Functional analysis of the microgravettian points and backed bladelets of Stillfried/Steinschlägeratelier-preliminary results*, The Humanized Mineral World: Towards social and symbolic evaluation of prehistoric technologies in South Eastern Europe, T. Tsonev, E. Montagnari-Kokelj (eds.), Proceedings of ESF workshop, Sofia, 3-6 September 2003, E.R.A.U.L., 103, Liège, 51-57.
- Djindjian, Kozłowski, Otte 1999** – F. Djindjian, J. Kozłowski, M. Otte, *Le Paléolithique supérieur en Europe*, Ed. Armand Colin, Paris, 1999.
- Dockall 1997** – J. E. Dockall, *Wear Traces and Projectile Impact: A Review of the Experimental and Archaeological Evidence*, Journal of Field Archaeology, 24, 1997, 3, 321-331.
- Fischer 1990** – A. Fischer, *Hunting with Flint-Tipped Arrows: Results and Experiences from Practical Experiments*, în C. Bonsall (ed.), *The Mesolithic in Europe*, John Donald Publishers Ltd., Edinburgh, 1990, 29-39.
- Geneste, Plisson 1993** – J. M. Geneste, H. Plisson, *Hunting Technologies and Human Behaviour: Lithic Analysis of Solutrean Shouldered Points*, H. Knecht, A. Pike-Tay, R. White (eds.), Before Lascaux: Re-Examining the Early Upper Paleolithic, CRC Press, Boca Raton, Florida, 1993, 117-135.
- Giourova, Schtchelinski 1994** – M. R. Giourova, V. E. Schtchelinski, *Étude tracéologique des outillages gravettiens et épigravettiens*, Temnata Cave. Excavations in Karlukovo Karst Area, Bulgaria, 1/2, B. Ginter, J.K.Kozłowski, H. Laville (eds.), Jagellonian University Press, 1994, 123-168.
- Grossu 1955** – A. V. Grossu, *Gastropoda Pulmonata*, vol III, fascicula 1, Editura Academiei, 1955.
- Lebrun-Ricalens, Brou 2003** – F. Lebrun-Ricalens, L. Brou, *Burins carénés-nucléus à lamelles: identification d'une chaîne opératoire particulière à Thèmes (Yonne) et implications*, Bulletin de la Société Préhistorique Française, 2003, t 99, n°4, 751-764.
- Mogoșanu 1986** – F. Mogoșanu, *Despre stratigrafia și periodizarea Gravetianului din Moldova*, SCIVA 37, 1986, 2, 159-162.
- Ploșșor et al 1961** – C. S. Nicolăescu-Ploșșor, A. Păunescu, F. Mogoșanu, M. Bitiri, A. Paul-Bolomey, *Șantierul arheologic Bicaz*, Materiale și cercetări arheologice VII, 1961, 37-47.
- Ploșșor et al 1966** – C. S. Nicolăescu-Ploșșor, A. Păunescu, F. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în Dacia, N.S., X, 1966, 5-116.
- O'Farrell 1996** – M. O'Farrell, *Approche technologique et fonctionnelle des pointes de La Gravette*, Mémoire de DEA, Université de Bordeaux, 1996.
- Odell, Cowan 1986** – G. H. Odell, F. Cowan, *Experiments with Spears and Arrows on Animal Targets*, Journal of Field Archaeology, vol. 13, 1986, 195-212.
- Otte, Noiret 2003** – M. Otte, P. Noiret, *L'Europe gravettienne*, R. Desbrosse, A. Thévenin (dirs.), Préhistoire de l'Europe. Des origines à l'Âge du Bronze, Actes des congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques, 125e Lille, 2000, Paris, 2003, 227-239.
- Păunescu 1998** – A. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret*, vol. I/1, Ed. Satya Sai, București, 1998.
- Perpère 2000** – M. Perpère, *La chasse au Gravettien. Données archéologiques d'après les industries de L'Abri Pataud*, Les Eyzies de Tayac, Dordogne (France), À la recherche de l'homme préhistorique, E.R.A.U.L., 95, Liège, 2000, 199-205.
- Scheer 1993** – A. Scheer, *The Organization of Lithic Resource Use During the Gravettian in Germany*, Before Lascaux: Re-Examining the Early Upper Paleolithic, H. Knecht, A. Pike-Tay, R. White (eds.), CRC Press, Boca Raton, Florida, 1993, 193-210.
- Scorpan 1976** – C. Scorpan, *O nouă așezare paleolitică pe Valea Bistriței*, Memoria Antiquitatis IV-V (1972-1973), 1976, 255-257.

Taborin 1991 – Y. Taborin, *Fiches coquillages façonnés*, Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique, Cahier IV: Objets de parure, H. Camps-Fabrer (ed.), Publications de L'Université de Provence, 1991, 1-6.

Taborin 2004 – Y. Taborin, *Langage sans parole. La parure aux temps préhistoriques*, La maison des roches, 2004.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Topographical map of the site in Poiana Cireşului; location of excavation and drills

Fig. 2. Drills 1, 12, 14: main results

Fig. 3. Western stratigraphical profile, section V (2004)

Fig. 4. Preliminary geochronological interpretations

Fig. 5. Artifact density: concentration horizons

Fig. 6. Lithic tools, epigravettian II

Fig. 7. Reindeer mortality profile (epigravettian II)

Fig. 8. Species index according to the total number of remains (epigravettian II)

Fig. 9. Species index according to the minimum number of individuals (MNI)

Fig. 10. Reindeer sex ratio (on distal humerus measurement)- epigravettian II

Fig. 11. Poiana Cireşului: bone, antler and ivory industry; adornment objects (epigravettian II)

Fig. 12. Lithic tools, Gravettian I

Fig. 13. Lithic tools, Gravettian II

Fig. 14. Pierced shells, Gravettian II

Marin Cârciumaru, Mircea Anghelinu, Loredana

Niță, Monica Mărgărit, Valentin Dumitrașcu,

Marian Cosac, Florin Dumitru

Valahia University of Târgoviște, Faculty of Humanities,

Lt. Stancu Ion 34-36, RO - 130105, Târgoviște

Contact: mcarciumaru@yahoo.com;

mircea_anghelinu@yahoo.com

Leif Steguweit

Institut für Ur- und Frühgeschichte, Universität

Erlangen-Nürnberg

Kochstr. 4/ 18, D - 91054 Erlangen

steguweit@arcor.de

Laure Fontana

Chargée de recherche au CNRS

UMR 6636: Economies, Sociétés, Environnements

Préhistoriques, Maison Méditerranéenne des Sciences de l'Homme 5

Rue du Château de l'Horloge - BP 647, F - 13 094

Aix-en-Provence cedex 02

lfontana@msh.univ-aix.fr

Ulrich Hambach

Geowissenschaften Universität Bayreuth

LS Geomorphologie

D - 95440 Bayreuth

Ulrich.Hambach@uni-bayreuth.de

Alexis Brugere

Maison de l'Archéologie et de l'Ethnologie, CNRS

UMR 7041, Equipe d'Archéologie Environnementale

21 Allée de l'Université - CC 023

F - 92023, Nanterre

tempo1375@yahoo.fr

Ovidiu Cârstina

National Museum „The Princely Court“ of

Târgoviște, Justiției 7, RO - 130017, Târgoviște

Geraldine Lucas

Institut de Préhistoire et Géologie du Quaternaire,

Université Bordeaux 1, Avenue des Facultés, 33405

Talence, Bordeaux, France

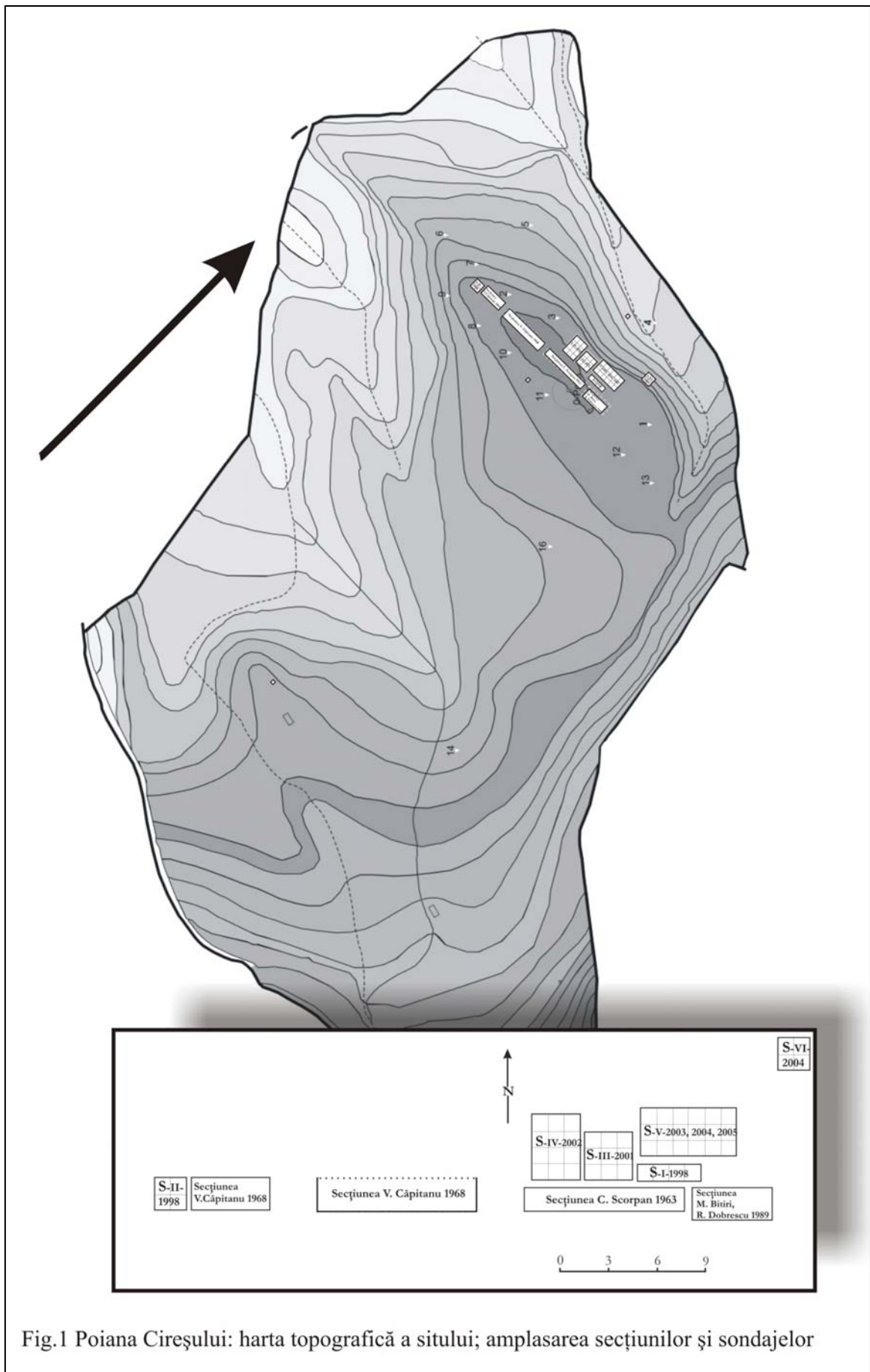

Fig.1 Poiana Cireșului: harta topografică a sitului; amplasarea secțiunilor și sondajelor

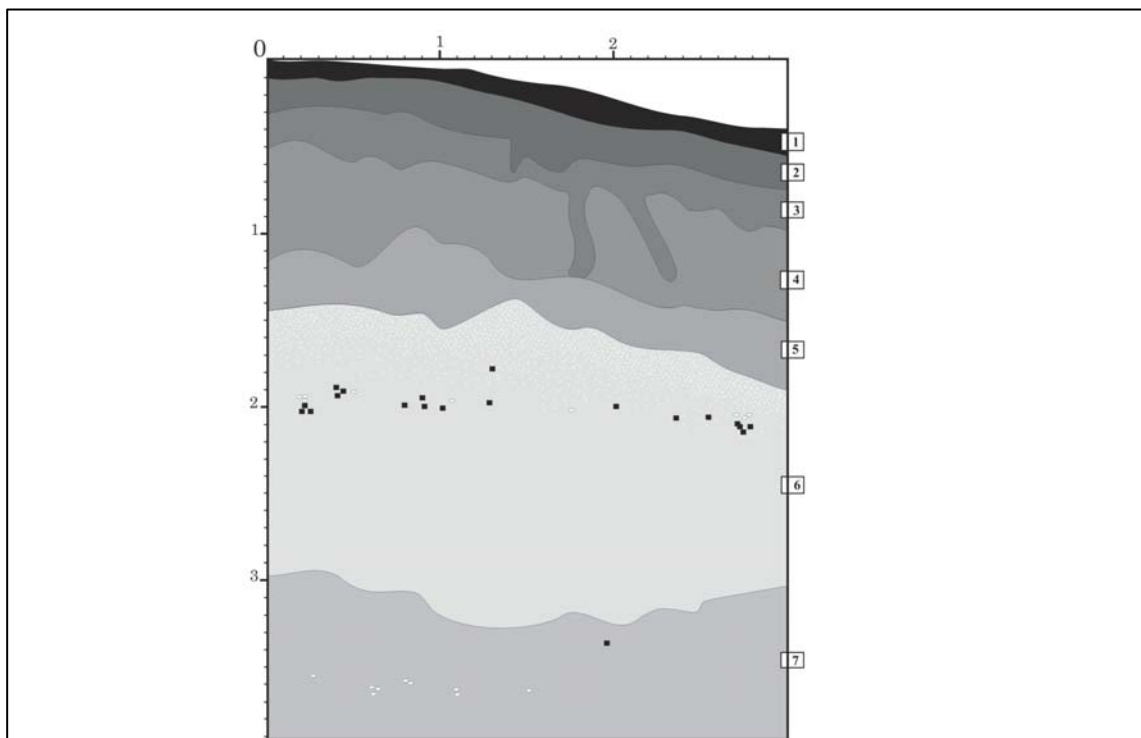

Fig.3 Profil stratigrafic de Vest, Secțiunea-V- 2004

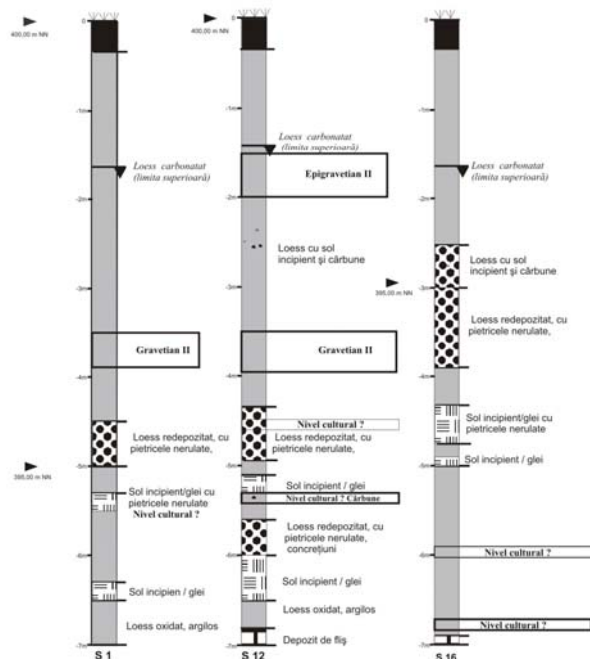

Fig. 2 Rezultatele sondajelor 1, 12 și 16

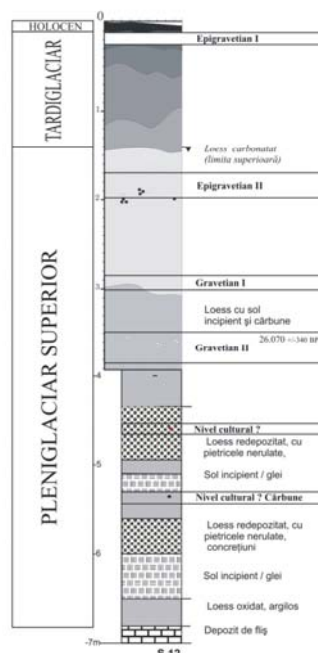
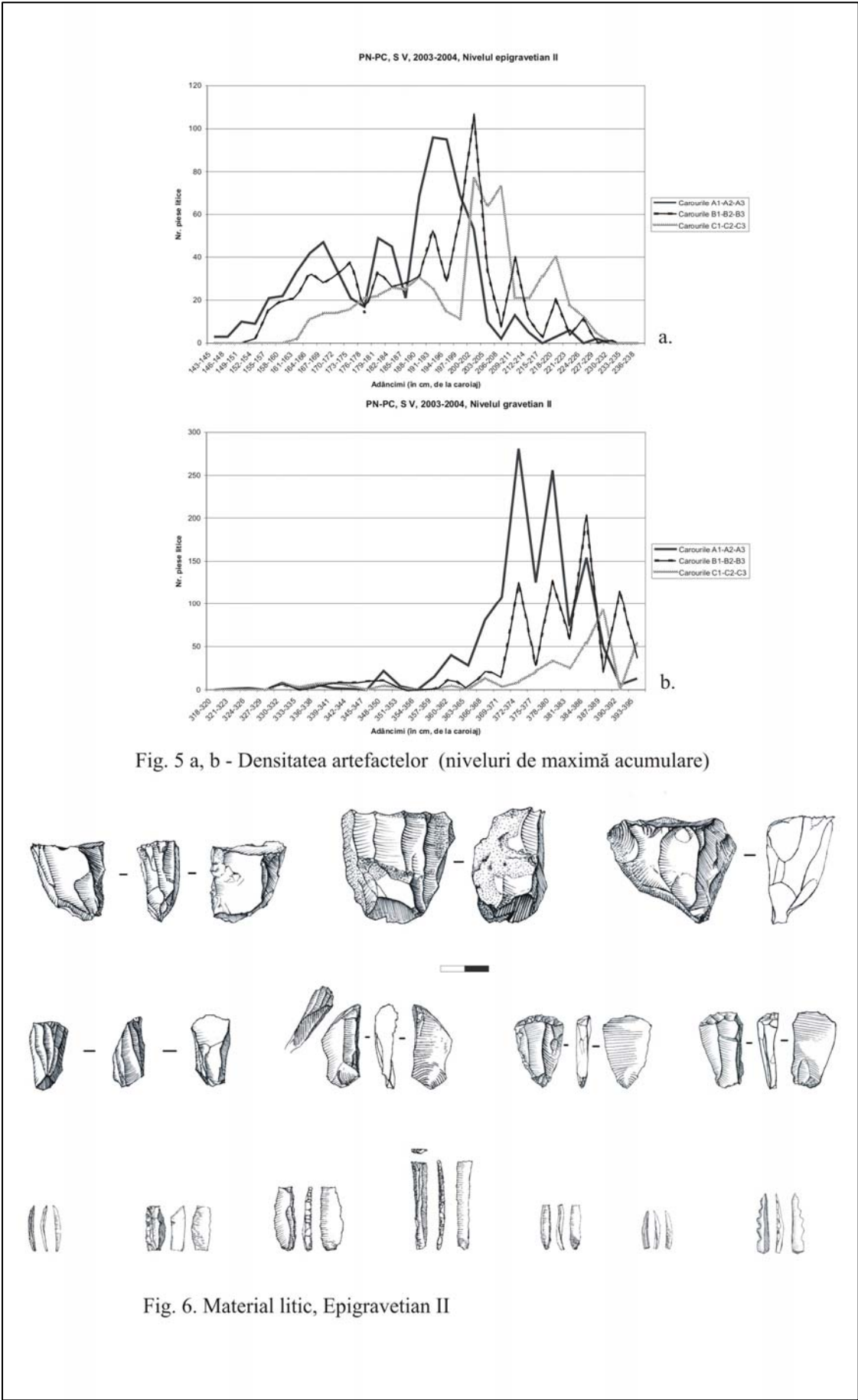

Fig. 4 Interpretare geocronologică preliminară

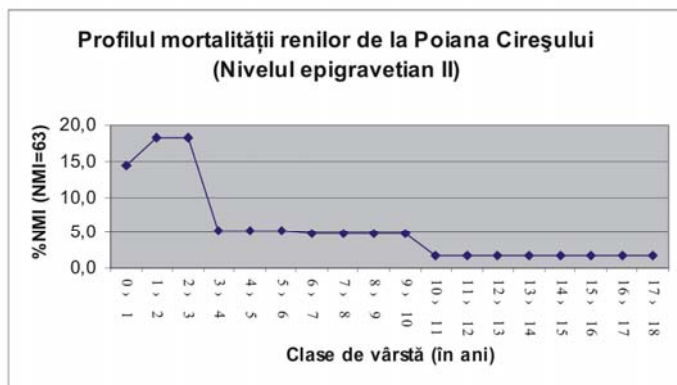

Fig. 7

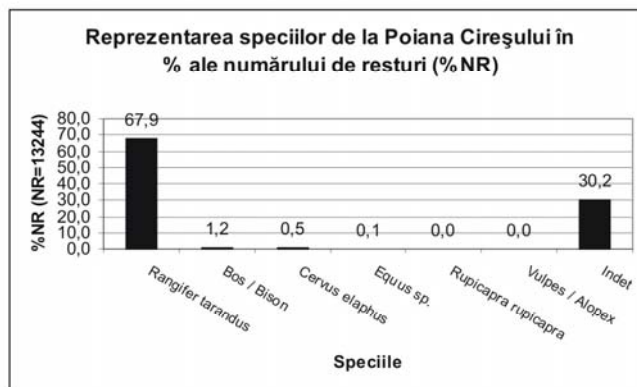

Fig. 8

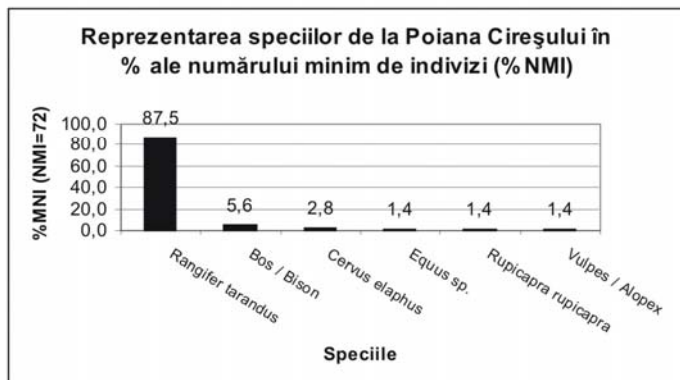

Fig. 9

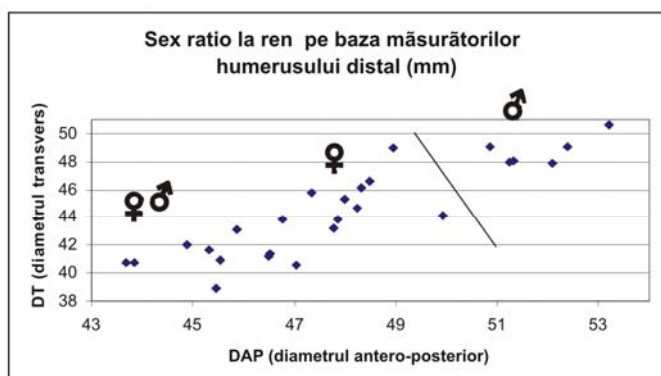

Fig.10

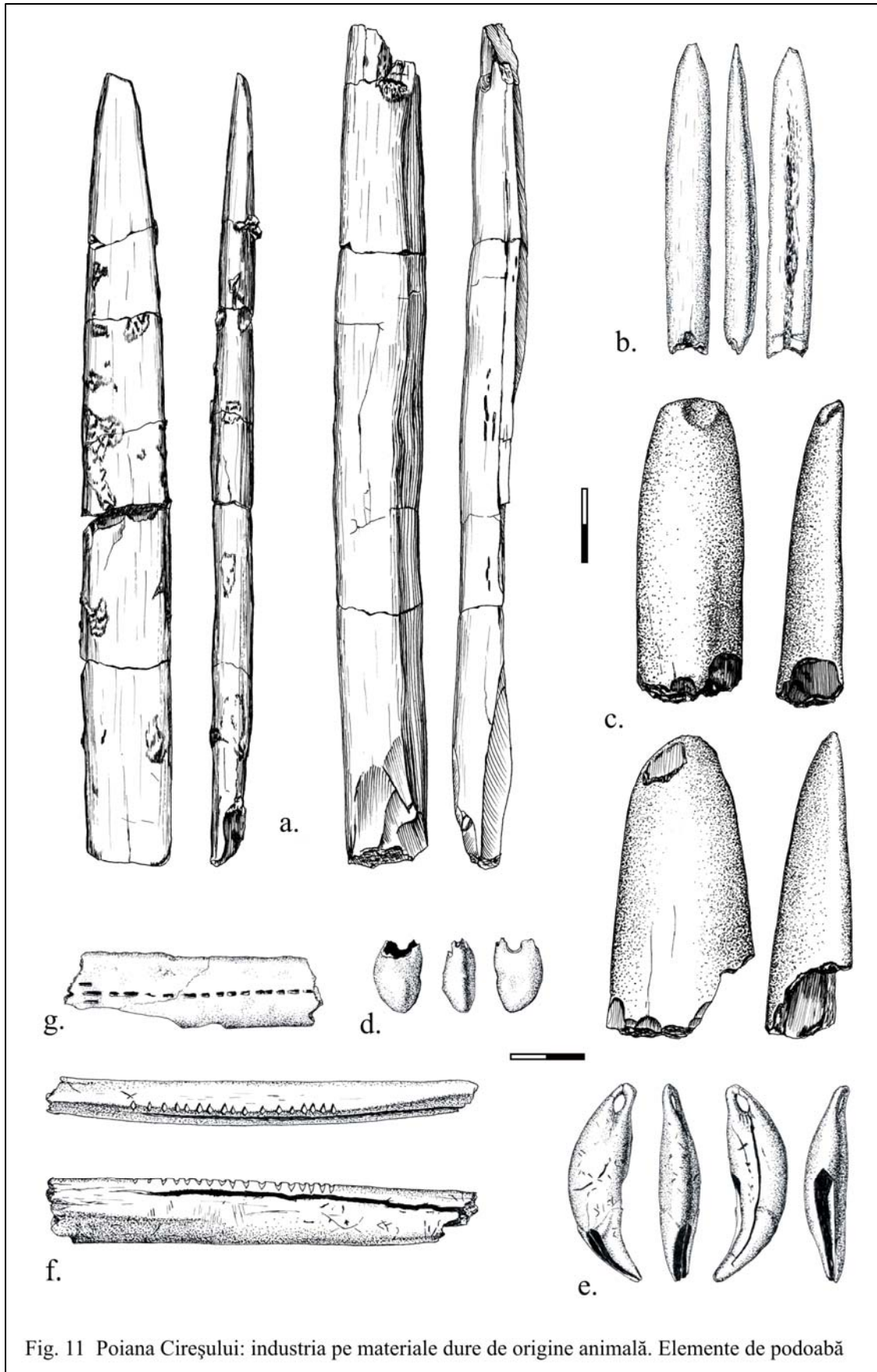

Fig. 11 Poiana Cireșului: industria pe materiale dure de origine animală. Elemente de podoabă

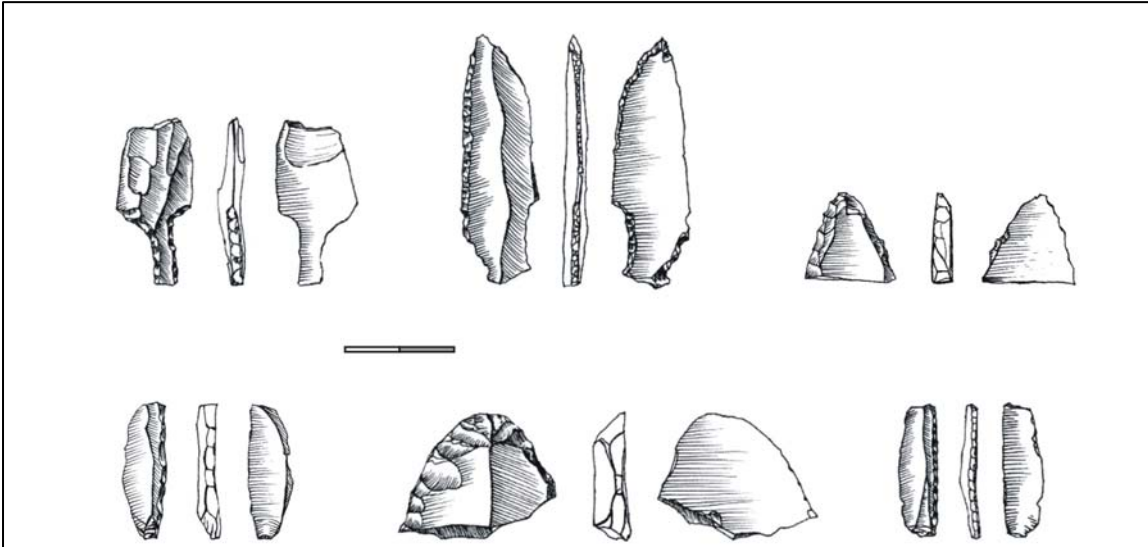

Fig. 12 - Material litic, Gravettian I

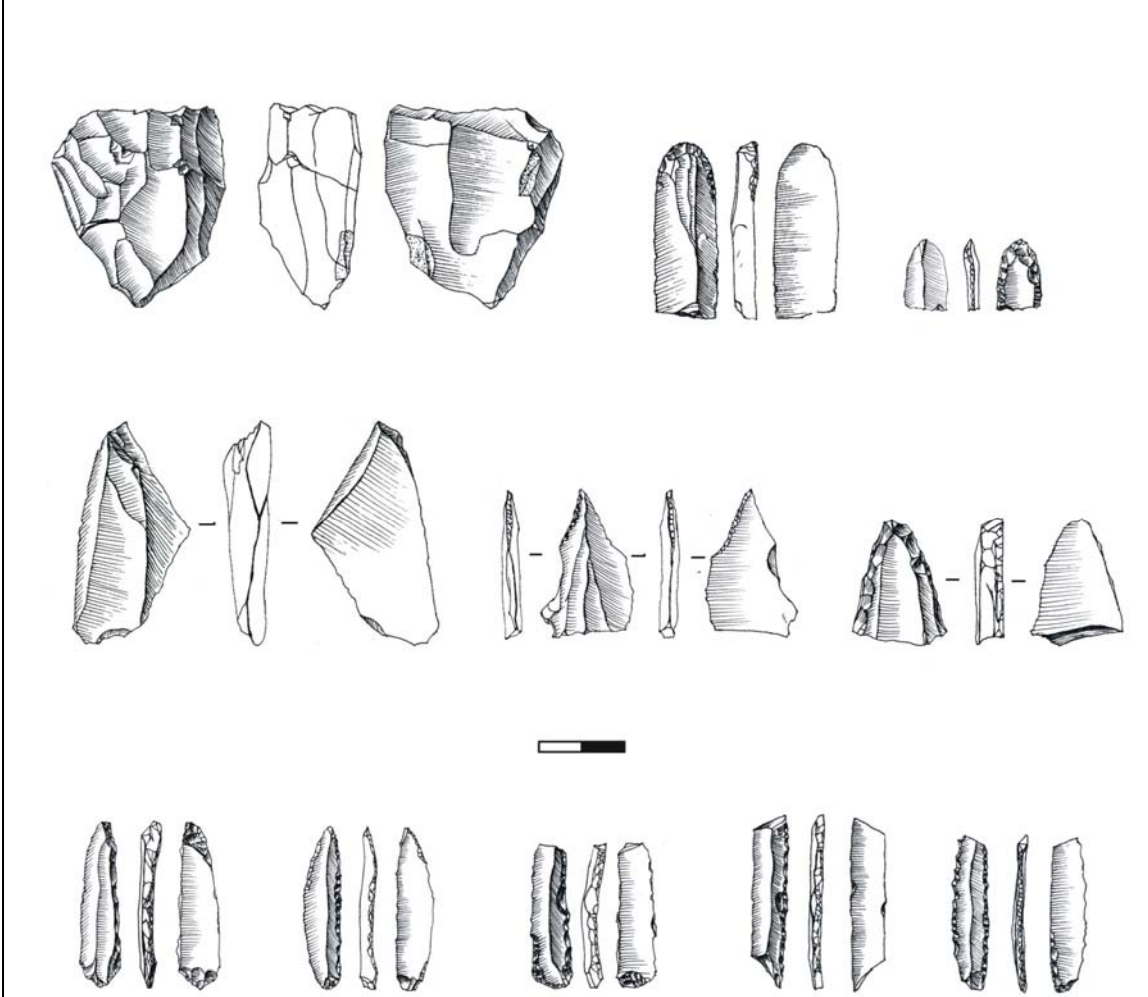

Fig. 13 - Material litic, Gravettian II

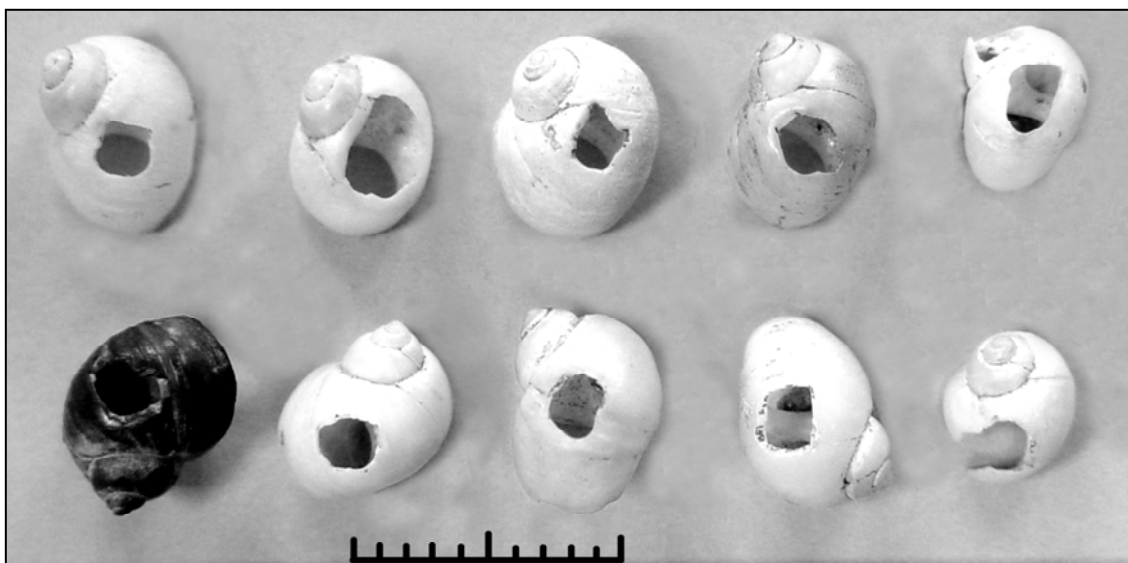

Fig. 14. – Cochilii perforate, Gravetian II